

האד"ם

תולדות חייו של הרב החסיד
ר' אלחנן דוב מרוזוב הי"ד

תשורה
משמחת הנישואין של
שלמה ואלקי מרוזוב

*Shlomo
& Elka*

ל' כסלו ה'תשע"ח
נר שישי של חנוכה

הרב החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב הי"ד
ה' כסלו תרל"ח - ח' ניסן תרח"צ

פתח דבר

בשבח והודיה לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו להגיע לשמחת נישואינו בשעה טובה ומוצלחת.

מיוסד על הנהגתו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ בעת חתונת בתו הרבנית חי'ה מושקא ע"ה עם כ"ק אדמו"ר נשיא-דורנו, וכביטוי של הכרת הטוב לאלו שבאו לשמוח בשמחתנו מקרוב ומרחוק, מוגשת בזו 'תשורה' על סבינו, החסיד הידוע ר' חאניע מרוזוב הי"ד.

הרב החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב - ר' חאניע, היה דמות מיוחדת, שגם כעבור שנים רבות ניכרת עוצמת אישיותו מתוך החומרים שנכתבו על ידו ואודותיו.

בין שלל תכונותיו ניתן למנות את היותו משכיל בחסידות, עובד ה', בעל חוש מיוחד בנגינה, מסור ונתון לרבותינו נשיאינו, בעל מסירות נפש בפועל ממש והכל באופן 'פנימי באמת' כפי שהעידו עליו רבותינו נשיאינו.

קורות חייו, כמו לקיחתו ע"י אדמו"ר הרש"ב לתלמיד חבר עבור בנו יחידו כ"ק אדמו"ר הרי"צ, מינויו כמשגיח בישיבת 'תומכי תמימים', ובחירתו כמזכיר ואיש סוד ע"י הרבי הרש"ב והרבי הרי"צ מדברים בעד עצמם.

חוברת זו כוללת:

1. ביוגרפיה קצרה של חייו.
  2. תרגום אחת מחקירותיו בידי הנ.ק.1.ד. בעת מעצרו בשנת תרח"צ.
  3. פרקי חייו עפ"י ספריהם של רבותינו נשיאינו עם השלמות מדברים שכתב ומעט מזיכרונות אחרים.
- העובדה שפרקי חייו בחוברת זו נכתבו בעיקר על פי ספריהם של רבותינו נשיאינו, מלמדת על המקום אותו תופס ר' חאניע בדברי ימי החסידות בדורות אלו.

אנו תקווה כי חוברת זו תהווה כעין 'תדפיס' על חייו של ר' חאָניע ותיתן דחיפה להוצאת ספר מקיף עליו שבו יכללו גם מכתביו הרבים, פתגמיו, סיפורי החסידים הרבים אודותיו, זיכרונות משפחתו בהרחבה ועוד. לצורך כך ניתן לשלוח חומרים, כמו גם הערות והארות על חוברת זו למייל: hadbmo@gmail.com

כתב וערך את החוברת, בן דודו של החתן, שניאור זלמן סגל.
חובה נעימה היא לנו להודות לאבי החתן נכדו של ר' חאָניע הר"ר יצחק שי' מרוזוב, בן לבנו הרב החסיד יוסף משה ז"ל שסייע רבות בעת כתיבת הדברים.

שלמה ואלקי מרוזוב
כפר חב"ד, ארה"ק

חודש כסלו תשע"ח
140- שנים להולדתו של ר' חאָניע
ושנת ה-80 להריגתו על קידוש ה'.

ביוגרפיה של החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב הי"ד

הרב החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב (להלן ר' חאָניע) נולד בה' כסלו תרל"ח בעיר צ'רקאס שבנפת קייב, לאביו ר' צבי אריה - הירש לייב, ולאמו מרת רחל לאה מרוזוב.

הוריו לא היו חסידים אך היו יראי שמים. אביו ר' לייב היה מלמד.

לחאניע היתה אחות גדולה ממנו, חי' ליבא שהיגרה לארה"ב.

נראה שבילדותו עברה המשפחה ליוזובקה [דונצק].

בבחרותו נסע ללמוד במינסק אצל רב העיר הרב פרלמן, שכונה גם "הגדול ממינסק".

בשלהי תרנ"ז הגיע לליובאוויטש ולאחר ששמע חסידות מהרבי בחודש תשרי תרנ"ח, החליט להתעכב במקום.

היה מראשוני התלמידים בישיבת "תומכי תמימים" שהקים אז הרבי הרש"ב והתבלט בין לומדיה.

בסביבות תר"ס התקיימה חתונתו עם מרת אסתר לבית פבזנר, בתם של ר' הירש'ל (צבי) וחינע דבורה פבזנר, מהעיירה קלימוביץ' שברוסיה הלבנה. הזוג הצעיר קבע את ביתו בעיירה ליובאוויטש.

תרס"ג - החל ללמוד 'חברותא' עם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שהיה אז 'בנו של הרבי' - כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

בי"ט כסלו תרס"ח מונה על ידי הרבי ל'משגיח' על לימוד החסידות בישיבה.

בסביבות שנת תרע"ב החל לשמש כמזכירו של הרבי. ר' חאָניע ומשפחתו מקורבים מאוד אל הרבי ואל בית הרב. בשנים אלו עד תרע"ו עסק לפרנסתו גם בייצור טליתות.

בתרע"ד מונה לגבאי המכניס ל'יחידות' אצל הרבי. באותה שנה פורצת מלחמת העולם הראשונה.

בחורף תרע"ה, בט"ז טבת נפטרה אשתו אסתר בשל סיבוך בלידה, והוא נותר עם חמשת ילדיו הקטנים. כעבור זמן הוא נישא שנית למרת חי'ה ברכה כ"ץ, בת דודתה

של אשתו הראשונה. בתם של ר' דוד מנחם מנדל ומיניע רחל כ"ץ.

בשנת תרע"ו, בעקבות התקרבות קו החזית של המלחמה, עוזב הרבי את העיירה ליובאוויטש ובהמשך קובע את משכנו ברוסטוב. ר' חָאָנֵיע מתעכב בליובאוויטש בשל לידתו הצפויה של בנו, ובהמשך עובר לקרמנצ'וג. שם עוסק במסחר בטבק. כך הסתיימו 18 השנים בהם חי בעיירה ליובאוויטש בירת חסידות חב"ד.

מלחמת העולם הראשונה גררה בעקבותיה (בראשית תרע"ח) את מלחמת האזרחים ברוסיה. רוסיה הפכה לשדה-קרב. יהודים רבים קיפחו את חייהם בקרבות ופרעות אלו.

בעת הזו בתחילת שנת תרע"ח עוברת משפחת מרוזוב להתגורר ביקטרינוסלב שם ממשיך הוא את עיסוקו בטבק. העיר מיטלטלת בין הניצים במלחמה - ה"אדומים וה"לבנים". מאורעות המלחמה שוטפים את הרחובות והרעב מעיק. בעיר זו נוצר קשר עמוק בין משפחתו של ר' חָאָנֵיע ומשפחתו של רב העיר רבי לוי יצחק שניאורסון אביו של הרבי.

בשנת תר"פ בב' ניסן נפטר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ברוסטוב ואת מקומו ממלא בנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ.

לאחר ארבע שנים של מגורים ביקטרינוסלב, בסוף שנת תרפ"א, מבקש ממנו הרבי הרי"ץ לבוא ולהעתיק את מגוריו לרוסטוב.

החל משנת תרפ"ב משמש ר' חָאָנֵיע מזכירו ואיש סודו של הרבי הרי"ץ במאבקו למען החזקת היהדות ברחבי רוסיה תחת השלטון הקומוניסטי וה'יבסקציה' - המחלקה היהודית שלה. עקב מאבקה של היבסקציה, השתנו החיים היהודיים בברית המועצות מן הקצה אל הקצה. הישיבות והחדרים ירדו למחתרת.

קיץ תרפ"ד, בלחץ השלטונות מעתיק הרבי את דירתו ללנינגרד ומביא לשם את ר' חָאָנֵיע ומשפחתו.

בחודש אדר תרפ"ז נאסר ר' חָאָנֵיע על סיועו כביכול להברחה בלתי חוקית של הגבול. הוא נידון ל3 שנים גלות בסיביר, בעיר קרסנויארסק.

בקיץ תרפ"ט חוזר ר' חָאָנֵיע מגלותו לעיירה נעוועל, לשם עברה משפחתו בזמן מאסרו.

בשנת תר"צ, לאחר שזומן לחקירה, הוא נמלט משם ולערך בשנת תרצ"א מתיישב בלנינגרד ומסתתר תחת זהות בדויה בשם "ברקו ליבוביץ' פבזנר" (שם משפחת הנעורים של אשתו הראשונה)

בלנינגרד הוא משמש כנציגו של הרבי הרי"ץ שיצא את רוסיה בשנת תרפ"ח וכחוט המקשר בין הרבי לחסידיו.

Shlomo & Elka

בשנות השלושים ראה משטר סטאלין ביהדות איום על התפיסה הסובייטית והגביר את רדיפת היהודים. גם הרעב גבר מאוד והפך לבלתי אפשרי עבור משפחתו של ר' חאָניע.

במהלך שנים אלו מנסה הוא להשיג אשרות יציאה מהמדינה וכרטיסי נסיעה עבורו ועבור משפחתו.

בשנים אלו הוא המנהיג ומלמד חסידות של קבוצת 'תפארת בחורים' בעיר, קבוצה של צעירים יהודים המבקשים ללמוד תורה.

תרח"צ - בתחילת חודש אדר א' נעצר יחד עם קבוצת חסידים בעיר, בהם בנו שמואל שהיה אברך צעיר לאחר חתונתו, ולאחר למעלה מחודשיים של מעצר חקירות ועינויים, כולל עינויו של בנו לנגד עיניו, בשבת ח' ניסן נרצח על קידוש ה' הי"ד.

שנים רבות לא היה ידוע מה עלה בגורלו ורק לאחר שנים נודע על הריגתו. בשנים האחרונות עם פתיחת התיקים בארכיונים נודעו פרטי הדברים ומקום קבורתו.

בשנת תשע"ה, 77 שנים לאחר שנרצח באכזריות, התגלה, בעזרת מפות ורישומים, מקום קבורתו בבית קברות הנמצא ליד פטרבורג, והוקמה מצבה על קברו.

משפחתו מאשתו הראשונה מרת אסתר:

בנו דוד לייב תרס"ג - תשכ"ח

בתו רחל לאה תרס"ה - תשס"ה

בתו שרה תרס"ז - תשס"ד

בנו שמואל תרע"א - נרצח בשנת תרח"צ הי"ד

בנו פנחס תרע"ג - נפטר ברעב בשנת תש"ד

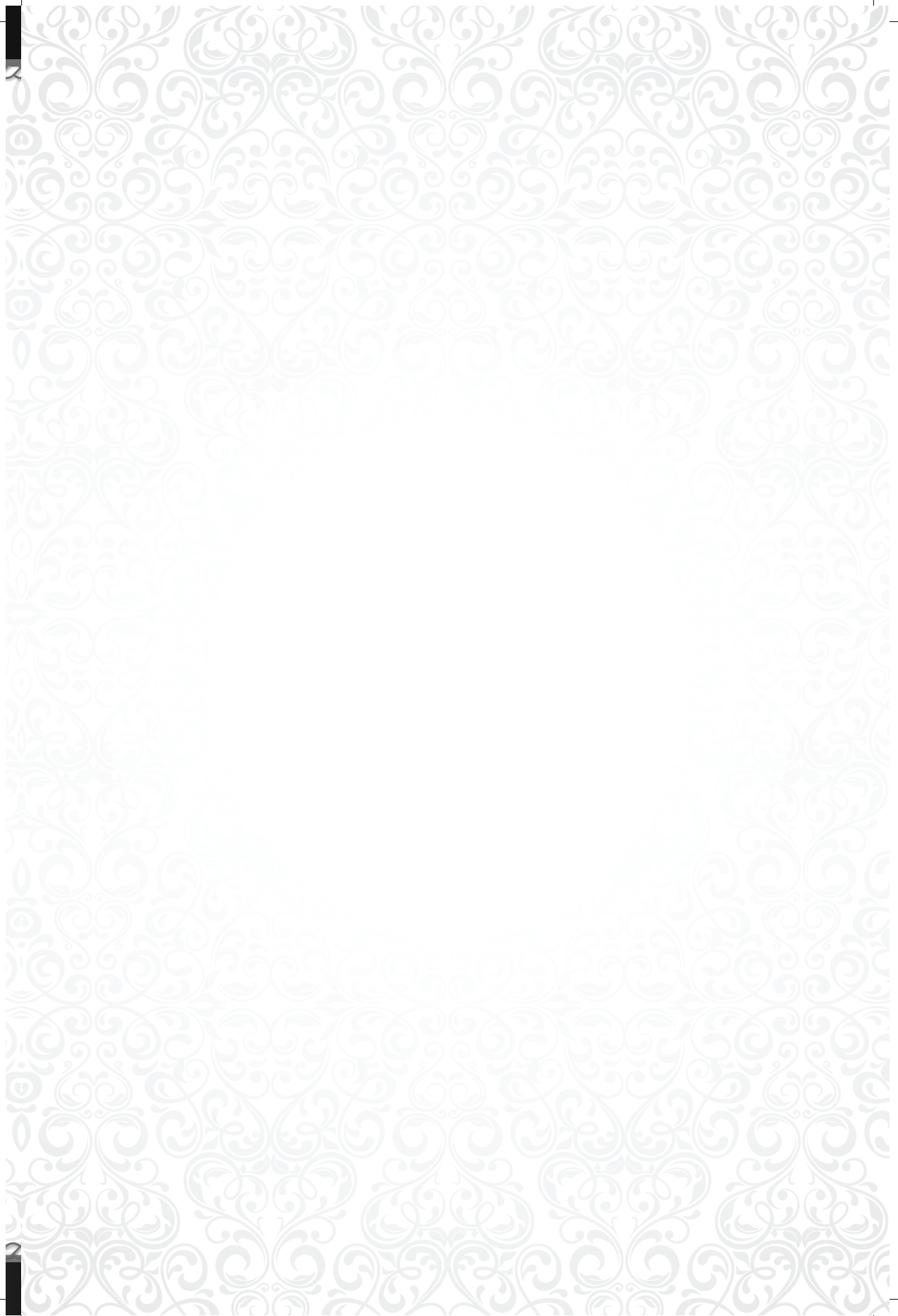
מאשתו מרת חיה ברכה שהאריכה ימים ונפטרה בשנת תשמ"ז

בנו מנחם מענדל שי' נולד תרע"ו לאיש"ט

בנו צבי הירש נולד בשנת תרע"ח ונפטר בילדותו בסביבות תרפ"ו

בנו יוסף משה תר"פ - תשע"א

בנו שלום תרפ"ג - תשס"ז

**תיק
החקירה**

רקע לתרגום פרוטוקול החקירה

הרב החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב נעצר ע"י הנ.ק.ו.ד. בביתו בלנינגרד ביום חמישי ב' אדר א' תרח"צ (3/2/1938) בשעות לילה.

מיד עם הבאתו לבית המעצר הוא נחקר ובהמשך נחקר שוב מספר פעמים. הוא שהה במעצר תשעה שבועות רצופים ועוד יומיים עד לשבת קודש ח' ניסן, אז נרצח עקה"ש.

תיק המאסר של ר' אלחנן דוב כולל את פרוטוקול חקירותיו, כפי שנרשם ע"י הנ.ק.ו.ד. וכן מסמכים נוספים.

בחרנו לתרגם, בתרגום מקצועי, את טופס המעצר, ופרוטוקול של חקירתו הראשונה כפי שתועדה בתיק חקירתו, ועוד חזון למועד לתרגם ולפרסם מסמכים נוספים מהתיק.

על מה שהתנהל בחדרי החקירות ועל האופן שבו תועדו החקירות ניתן להתרשם מהמתואר באנציקלופדיה החופשית:

הנקו"ד נ.ק.ו.ד. או קומיסריון הפנים העממי של ברית המועצות הוקם ב-10 ביולי 1934 והתקיים לאורך שנות ה-30 והיה המנגנון העיקרי שניהל את מדיניות הטיהורים של סטלין.

הנקו"ד לא היסס לענות את נחקריו ולהשתמש נגדם בשיטות כוחניות לחילוץ הודאות, כולל רצח בני משפחתם או הגלייתם לסיביר. החקירות נמשכו ברציפות במשך ימים ולילות ארוכים ללא מזון או שינה, עד אשר הנחקר המותש הסכים להודות בכל דבר על מנת להפסיק את ייסוריו.

יש לשים לב כי משנת תרצ"א לערך הסתתר ר' חָאָנִיעַ תחת זהות של "ברקו לייבוביץ' פבזנר" [פבזנר - שם משפחת הנעורים של אשתו הראשונה; ברקו - שמו השני; דוב-בער; ולייבוביץ - שמו השני של אביו: לייב] ולכן הוא מופיע לעיתים בחקירה בשם זה.

הואיל ומדובר בתרגום מקצועי וקרוב למקור ככל הניתן, בחרנו שלא להעיר, להוסיף או להשמיט מתרגום תיק החקירה, גם במקום שיש טעויות כתיב, או הערות אחרות.

תיק החקירה נמצא בארכיון בס. פטרבורג (בעבר לינגרד). צילומים מהתיק נמצאים ברשות בני המשפחה. ברצוננו להודות לר' יפרח אברמוב (מהשלוחים בס. פטרבורג) על עזרתו.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

произвед. 3-го февраля 1938г. Нач. Володарского РО
УГБ - лейтенантом Гос. Безопасн. - ВАРВАРОВИЧ и Цвер,
Уполн. IV-го отдела УГБ-лейтенантом Г.В.-ЗЕЛЕНКОВИЧЕВИЧ.

Обвин. ПЕВЗNER /МОРЗОВ/ Берко Лейбович /Эльхоним-Бер-
Гершович /1877г.р./1872г.р./гор. Полоцк
/гор. Черкесск Кавказской обл./-Канад
Грибоедова № 132, кв. 36. Еврей, гр-н СССР.
Паспорт отобран при аресте. Мотельщик -
кустарь на дому. Сын еврейского учителя
/мелмеда/. До и после революции еврей-
ский учитель /мелмед/. Мена Брока Моисеевич
МОРЗОВА - 52 года, дом. хоз. си-
новья - МОРЗОВИ - Давид - 25 лет, Самуил -
27 лет, Пинхос - 25 лет, Герш - Мендел - 18 л
все кустари, Полоцк - 14 лет, Моисей - 16 лет,
дочери - Рахиль - 32 года и Серля - 31г.,
арестованы в 1927 году за сионистскую
деятельность и высланы в Ташкент. Обра-
зование - высшее. Беспартийный.

ВОПРОС: Когда вы приехали в Ленинград?

ОТВЕТ: В Ленинград я приехал из Полоцка в 1931 году.

ВОПРОС: Чем вы занимались в Полоцке?

ОТВЕТ: В Полоцке я ничем не занимался, так как я там жил не-
продолжительное время.

ВОПРОС: Вы показывали, что родились в Полоцке, откуда переехали
в Ленинград. Как же вы говорите, что жили там недолго?

ОТВЕТ: Дело в том, что я последние несколько лет раз'езжал
по разным городам Советского Союза в целях сбора
средств на пропитание себе и семье.

ВОПРОС: Следовательно, с вами раз'ежались и вся ваша семья?

צילום העמוד הראשון של פרוטוקול החקירה

כל מה שכתוב בסוגרים עגולים () - נכתב במקור

כל מה שכתוב בסוגריים מרובעים [] - הערות המתרגמת - אסיה ארוטינוב.

טופס מעצר

שאלות	תשובות
שם משפחה	פבזנר
2. שם פרטי ושם האב	ברקו לייבוביץ'
3. שנת לידה ומקום לידה	1878 פולאצק, איזור ויטדסק
4. מקום מגורים נוכחי	משנת 1931 בלניגרד קאנאל גריבוידובה מס' 132, דירה 36
5. מקום עבודה, תפקיד או תחום עיסוק	חי על חשבון אשתי
6. מקצוע, או השתייכות לאיגוד המקצועי, מס' הכרטיס	מלפף חבלים וחוטי ברזל
7. מצב הקניין האישי בעת המעצר (יש לפרט את כל סוגי הקניין: נייד, דלא נייד: מבנים, מורכבים ופשוטים, משק, בית מלאכה, גודל השטח החקלאי, כמות הצאן, הבהמות, העופות, הסוסים וכדומה; שער המס הן מהמשק והן אישי. אם הנאשם שותף בקולחוז, יש לפרט על המצב הקנייני טרם כניסתו לקולחוז, ולציין את התיאריך בו הוא נכנס לקולחוז).	אין כלום ברשותי
8. כך גם לפני שנת 1929	לא היה ברשותי כלום
9. כך גם לפני שנת 1917	לא היה ברשותי כלום
10. מעמד חברתי טרם המעצר	מובטל
11. שירות בצבא הצארי והדרגה	לא שירתתי, הייתי פטור

לא שירתתי	12. שירות בצבא הלבן והדרגה
לא שירתתי	13. שירות בצבא האדום א. משך השירות ב. תפקיד צבאי
מוצא ממשפחה עובדת	14. מוצא חברתי
אין	15. רקע פוליטי
יהודי, בריה"מ	16. לאום ואזרחות
לא משתייך למפלגה	17. השתייכות למפלגה, החל מאיזה תיאריך, מס' הכרטיס
גבוהה, בינונית, נמוכה, חסרה	18. השכלה (להדגיש את התשובה המתאימה ולציין מה בדיוק תחום ההשכלה)
לא	19. רשום לשירות במילואים
לא נשפטי	20. האם נשפט או נחקר בעבר, בנוסף לציון גזר הדין, החלטת וקביעת בית המשפט
אפנדיציטים	21. מצב בריאותי

כתובת מגורים	מקום עבודה, תפקיד או מקצוע	גיל	שם משפחה, שם פרטי ושם האב	שיוך	22. מבנה משפחתי: יש לכלול את האב, האם, האחים, האחיות, הבנים, הבנות (שמות המשפחה שלהם, השמות הפרטיים, שם האב, מקום העבודה והתפקיד או תחום העיסוק, וכתובת המגורים)
לניגרד	חיה על חשבון בניה	53	מורוזובה ברטה	אישה	

חתימת הנאשם: פבזנר

מאפיינים חיצוניים ייחודיים: שפם, זקן.

על ידי מי ומתי נעצר: הנהלת א.ן.קה.וה.דה [קומיסריון הפנים העממי],
לנינגרד, ב-3 בפברואר, 1938. על פי פקודה מס' 274, ה-2 בפברואר,
1938.

הערות נוספות: ללא.

היכן מוחזק: כלא לנינגרד, הרשות להגנת המדינה

תחת: המחלקה הרביעית, חוליה 5.

חתימת העובד שמילא את הטופס: [חתימה]

תיאריך: ה-3 בפברואר, 1938.

הערה 1: הטופס ימלא באופן ברור ונהיר ע"פ מילותיו של הנעצר, ויבדק לפי ההתאמה
למסמכים הנתונים.

הערה 2: הנתונים הכתובים בטופס צריכים להיבדק במהלך החקירה, ולהיות מוזכרים
בכתב האישום או בהוראה הסופית העוסקת בעניין.

טופס 13

דברי ערך וחפצי הנעצר

הרשות להגנת המדינה, 3 בפברואר 1938. מס. 121

העתק חשבונית מס' 27237

בהתאם לפרוטוקל מ: פבזנר

האזרח: ברקו לייבוביץ'

פירוט דברי הערך והחפצים	כמות לפי מספר	משקל לפי גרמים או קילוגרמים	מט"ח וניירות ערך והשווי שלהם	הערות
צעף	1			
כתפות	1 זוג			

		1 זוג	שרוכים
		1	מראת יד
		1	נרתיק משקפיים
			מסמכים
			הפנייה ל[?]
			דרכון מס: 4651?8

[חתימה]

פרוטוקול החקירה

נערכה ב-3 בפברואר, 1938, על ידי מנהל הרשות להגנת המדינה במחוז וולודארסק, הלוטוננט [סגן] ברברוב, ועל ידי בעל הסמכות המבצעת של המחלקה הרביעית ברשות להגנת המדינה, הלוטוננט [סגן] פייגלשטיין.

הנאשם: פבזר / מורוזוב / ברקו לייבוביץ' / אלחונון בר גרשוביץ' / תיאריך לידה: 1877 / תיאריך לידה: 1872 / עיר: פולאצק / עיר: צ'רקאסי, הנפה הקייבית / קאנאל גריבוידובה מס' 132, דירה 36. יהודי, אזרח בריה"מ. הדרכון נלקח ממנו בעת המעצר. בעל מלאכה, עוסק בליפוף חבלים וחוטי ברזל בביתו. בנו של מורה יהדות (מלמד). לפני ולאחר המהפכה מורה יהדות (מלמד). אישה: ברוכה [ברכה] מויסייבנה מורוזובה [אי ההתאמה לשם שכתוב בטבלה היא במקור] - בת 52, עקרת בית. בנים - מורוזוב - דוד, בן 35, סמואיל [שמואל], בן 27, פנחוס [פנחס], בן 25, גרש-מנדל, בן 18, כולם בעלי מלאכה, שולום [שלום], בן 14, מויסיי [משה], בן 16, בנות - רחיל [רחל], בת 32, וסרלה [שרה'לה], בת 31, נעצרו על פעילות ציונית, והוגלו לטשקנט. השכלה - נמוכה. אינו חלק מהמפלגה.

שאלה: מתי הגעת ללנינגרד?

תשובה: הגעתי ללנינגרד מפולאצק בשנת 1931.

שאלה: מה היו עיסוקיך בפולאצק?

תשובה: לא עסקתי בכלום, מכיוון שזמן שהייתי שם לא היה ממושך.

שאלה: אמרת שנוולדת בפולאצק, ולאחר מכן עברת משם ללנינגרד. איך אם כך יכול להיות, לפי דבריך, ששהית שם זמן מועט בלבד?

תשובה: הסיבה נעוצה בכך שבשנים האחרונות נהגתי לעבור בערים שונות בשטח ברית המועצות, על מנת לאסוף מצרכים הדרושים לאמצעי המחיה שלי ושל משפחתי.

שאלה: אז, איתך [קרע בדף] גם כל המשפחה שלך?
תשובה: כן, נסענו יחד.

שאלה: איך ניתן להסביר את העובדה שהמשפחה שלך נושאת את השם "מורוזוב", בזמן ששם המשפחה שלך הוא "פבזנר"?

תשובה: חייב להודות שבאמת הצגתי נתונים שקריים, זאת בכדי להסתיר מפני מוסד החקירה את פשעיי בפני השלטון הסובייטי. מודה אני, שבמשך שבע שנים חייתי תחת מסמכים בדויים. שם המשפחה האמיתי שלי הוא "מורוזוב", ושמי - אלחנן בר גרשוביץ' [ברוסית: אלחונן בר גרשוביץ'].

שאלה: מה גרם לך לשנות את שם משפחתך?

תשובה: על מנת להבהיר את הנושא, אני רואה לנכון לספר למוסד החקירה הכל אודותיי. נולדתי בעיר צ'רקאסי, בנפה הקייבית לשעבר. עד לשנת 1900 חייתי בקרמנצ'וג, ביוזובקה [דונצק], מינסק, ובערים נוספות אחרות, תוך כדי לימוד התלמוד וההכנה להפוך לרב.

שאלה: מה היו עיסוקיך לאחר 1900?

תשובה: לאחר 1900 עברתי לגור בעיירת ליובאוויטש [מסטצ'קו לוביביצ'י], שם התחלתי לעבוד בתור מזכיר אצל הצדיק הנודע שנאירסון - מנהיג התנועה החסידית, איתו גם עברתי בשטחיהן של כמה מערי בריה"מ עד למעצרי, היינו, עד ל-1927.

שאלה: על מה עצרו אותך ב-1927?

תשובה: ב-1927 נעצרתי על כך שהעברתי קבוצת אנשים מעבר לגבולות המדינה באופן בלתי חוקי, ועל כן הוגלתי לתקופה של 3 שנים.

שאלה: מה היו עיסוקיך לאחר תום תקופת הגלות?

תשובה: מהגלות חזרתי לעיר נוול, שם חייתי במשך שנה וחצי. בערך בשנת 1929 נודע לי שקוראים לי לבוא לאו.גה.פה.או [ההנהלה הפוליטית של המדינות המאוחדות] בווליקייה לוקי. מהפחד שיעצרו אותי בשנית, ברחתי מנוול ללנינגרד והצלחתי להשיג דרכון על שם "פבזנר", וכך התחלתי לגור כאן.

שאלה: היכן השגת את הדרכון?

תשובה: את הדרכון נתן לי אחד מחברי התנועה החסידית, שצידד בשנאירסון - זיסלין זלמן. (לפני שנתיים הוא נפטר).

שאלה: תסביר, למה ברכת מנוול?

תשובה: כבר אמרתי, שברחתי מנוול מהחשש שיעצרו אותי, ושידרשו ממני מט"ח.

שאלה: על איזה מט"ח מדובר?

תשובה: העניין הוא שכשעבדתי בתור מזכירו של הצדיק שנאירסון, סכומים מכובדים של כסף זר היו מועברים מחו"ל על שמי, מטעם מצדדי התנועה החסידית של שנאירסון. זאת על מנת להראות תמיכה בצדיק וכמו כן לסייע לתנועה בפעילויותיה. לכן פחדתי שידרשו ממני לשלם את המט"ח הזה, שבעצם לא היה ברשותי.

[בכתב יד במאונך כתוב: "יש להאמין לכל הכתוב כאן. פבזנר מורוזוב"]

שאלה: תספר על הקשר שלך עם שנאירסון בשנים האחרונות.

תשובה: מאז 1927, היינו, מאז הגלייתו מבריה"מ, לא היה לי עמו שום קשר.

שאלה: תשובתך שקרית, ואנו עוד נחזור לדון בנושא הזה, אבל כעת אמור לנו את שמוותיהם של כל הגרים בחו"ל שעמם אתה שומר על קשר.

תשובה: באמצעות התכתבות סיסטמטית שמרתי על קשר עם מכרי הוותיק פייגין חצקל, שגר בפולין.

שאלה: מי הוא פייגין?

תשובה: פייגין הוא אחד ממזכיריו של הצדיק שנאירסון, שכפי שכבר אמרתי, מנהיג את התנועה החסידית אליה משתייך גם אני.

שאלה: עם מי עוד, מהגרים בחו"ל, אתה מנהל התכתבות?

תשובה: לא התכתבתי יותר עם אף אחד.

שאלה: שקר, ניהלת התכתבות רחבת היקף עם החוגים החסידיים הפועלים בחו"ל. אנו דורשים ממך להעיד עדות אמת.

תשובה: חייב להודות, שבמשך כמה שנים אכן ניהלתי התכתבות עם פעילים חסידים בחו"ל, הנמנים להלן:

עם יודסין, גבלין, ושנאירסון (אחיו של הצדיק), המתגוררים בפלשתינה. כל השלושה הם רבנים.

עם ליברמן - מזכירו של הצדיק שנאירסון, עם בסטוב, עם אמו של שנאירסון, עם אבר - מורה ליהדות ("מלמד" [בתעתיק לרוסית]), ועם רסקין - סוחר ופעיל בתנועה החסידית. הם מתגוררים בפולין.

עם יקובסון, דוברובסקי, סדובסקי, ואקסלרוד, המתגוררים באמריקה. כל הארבעה הם רבנים.

Shlomo & Felka

עם קוגן - רב, אלטהאוזן - ממקורביו של הצדיק שנאירסון, וחייפץ
השוחט ("שייחט" [בתעתיק לרוסית]) המתגוררים בלטביה.

ועם הרב דובוב, המתגורר באנגליה.

שאלה: ולמרות זאת, התכתבת עם שנאירסון לאחר 1927 או לא?

תשובה: לא, לא התכתבתי.

שאלה: שקר, ידוע לנו שניהלת התכתבות גם עם שנאירסון. אנו דורשים ממך להעיד
עדות אמת.

תשובה: חייב להודות שניהלתי התכתבות גם עם שנאירסון, אבל ככלל, את כל
המכתבים לשנאירסון שלחתי לא אליו ישירות, אלא דרך מקורביו או דרך אמו.

שאלה: על מה היתה ההתכתבות שלך עם כל הפעילים החסידיים הללו?

תשובה: פניתי אל כל הפעילים הללו במטרה לבקש עזרה כספית, ורק לעתים רחוקות
הם העניקו אותה.

שאלה: ידוע לנו שההתכתבות שלך עם אותם פעילים חסידיים המתגוררים בחו"ל לא
הוגבלה אך ורק לבקשת סיוע, אלא היתה גם בעלת אופי אחר. תן עדות אמת.

תשובה: ההתכתבות לא נגעה בשום נושא אחר.

שאלה: אתה כל הזמן מנסה לבלבל את מוסד החקירה, אנו מודיעים לך, שזה לא
יעלה בידיך. יש ברשותנו מידע מהימון אודות ההתכתבות שלך עם כל הפעילים
החסידיים הללו. הפסק עם ההכחשות ותן עדות אמת הנוגעת לעיקר השאלה.

תשובה: בהעדר הרצון להסתיר כל דבר נוסף ממוסד החקירה, מודה אני שבמכתביי
אל אותם הפעילים החסידיים שמנתי לעיל, ביקשתי לקבל סיוע כספי ועזרה בהעברתי
ובהעברת משפחתי לפלשתינה, אך בנוסף גם העברתי להם מידע בנוגע למצבה של
התנועה החסידית בבריה"מ, ויחד עם זאת, ברוח מאוד אנטי-סובייטית, אף הצגתי
באור רע את מצבם של היהודים בבריה"מ, טענתי שבבריה"מ הדת נרדפת, הצגתי להם
את עצם קיומי כאן כבלתי חוקי, וגרסתי שלהיות יהודי בבריה"מ הפך לבלתי אפשרי.
בעודי פורש בפניהם את חוסר שביעות רצוני מהחיים בבריה"מ, קראתי לבריה"מ
"כלא" ו"מקום גלות" בו יהודים אדוקים כמוני נרדפים.

שאלה: מה עוד היו מטרותיה של אותה ההתכתבות עם הפעילים החסידיים מחו"ל?

תשובה: בנוסף להעברת מידע בעל תוכן משמיץ ואנטי-סובייטי אודות מצבם של
היהודים בבריה"מ ועל הדת הנרדפת כאן כביכול, ביקשתי מהם כמו כן לעזור לי
להעביר שורה של יהודים חסידיים מחוץ לגבולות המדינה; יהודים שחיהם בבריה"מ,
מהסיבות שצינתי לעיל, הפכו לקשים מנשוא.

שאלה: מאיפה היה ידוע לך על כוונתם לחצות את גבולות המדינה?

[בכתב יד במאונך כתוב: "יש להאמין לכל הכתוב כאן. פבזנר מורוזוב"]

תשובה: נהגתי להיפגש עם החברים האדוקים ביותר בתנועה החסידית, והייתי משתיל במוחם את המחשבה שבבריה"מ השלטונות רודפים יהודים כמונו, ושעדיף לנו לברוח לפלשתינה. בעודם יודעים על הקשר שלי עם הפעילים החסידים בחו"ל, הם ביקשו ממני לעזור להם לחצות את גבולות המדינה.

שאלה: ולכן, התחלת לארגן את חבריך לדת ולתנועה במטרה לשלחם לפלשתינה? תשובה: כן, בנוסף לטענות המשמיצות שהעברתי לחו"ל בנוגע למצבם של היהודים בבריה"מ, ארגנתי, על מנת להוכיח את אותן הטענות, את חברי התנועה האדוקים והקיצוניים ביותר ושכנעתי אותם לעזוב את בריה"מ ולעבור לפלשתינה.

שאלה: הבהרת לנו את נושא המכתבים שנשלחו על ידיך לחו"ל, אך מה היה אופיים של המכתבים שנשלחו אליך מאותם פעילים חסידים שאת שמם ציינת לעיל?

תשובה: במכתביהם הם יידעו אותי על מצבה ועל מעשיה של התנועה החסידית בחו"ל, וכמו כן קיבלתי מהם הנחיות, עצות ודרשות מפיו של הצדיק שנאירסון, על מנת להפיצן בקרב החסידים האדוקים באמונתם.

שאלה: ידוע לנו שדרכך שנאירסון העביר גם עצות ומכתבים אישיים לחסידים המתגוררים בלנינגרד. אתה מאשר זאת?

תשובה: כן, מאשר. אכן קיבלתי משנאירסון מכתבים, עצות ותפילות, והפצתי אותם בקרב יהודים יראי שמיים.

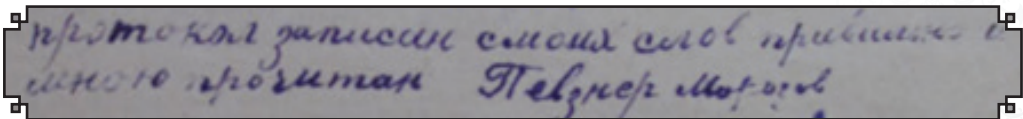
שאלה: כלומר למעשה היית נציגו של שנאירסון בלנינגרד?

תשובה: כן, בפועל הייתי נציגו של שנאירסון בלנינגרד.

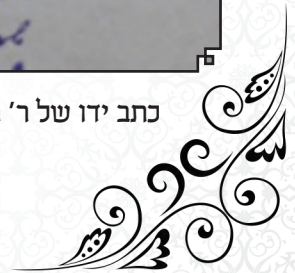
העדות שנכתבה על פי הדברים שאמרתי הינה נכונה, ונקראה על ידי - פבזנר מורוזוב. [בכתב יד]: הפרוטוקול שנכתב על פי הדברים שנאמרו על ידיי הינו נכון, ונקרא על ידי - פבזנר מורוזוב.

מנהלי החקירה:

מנהל מחוז וולודארסק, הלוטננט [סגן] של הרשות להגנת המדינה: ברברוב [חתימה]
בעל הסמכות המבצעת בחוליה מס' 5, לוטננט [סגן] של הרשות להגנת המדינה:
פייגלשטיין [חתימה]

כתב ידו של ר' חאניע בתיק חקירתו: הפרוטוקול שנכתב על פי הדברים שנאמרו על ידיי הינו נכון, ונקרא על ידי - פבזנר מורוזוב.

פרקי חיים

פרקי חיייו של הרב החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב ויחסם המיוחד של רבותינו נשיאינו אליו

מלוקט מספריהם של רבותינו נשיאינו עם השלמות מדברים שכתב ועוד

הערה כללית: בכל מקום שמופיע 'הרבי' - עד לשנת תר"פ הכוונה לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע; משנת תר"פ הכוונה לכ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע.

לידתו

נולד בה' כסלו תרל"ח¹ (11.11.1877) לאביו ר' צבי אריה - הירש לייב ואמו רחל לאה מרוזוב.

על מקום לידתו מספר²: "נולדתי בעיר צ'רקאסי, בנפה הקייבית לשעבר". (כיום באוקראינה)

הוריו לא היו חסידים אך היו יראי שמים. אביו היה מלמד.

על ילדותו ובחרותו לא ידוע הרבה. בחקירתו סיפר: "חייתי בקרמנצ'וג, ביוזבקה, מינסק, ובערים נוספות אחרות, תוך כדי לימוד התלמוד וההכנה להפוך לרב".

בבחרותו נסע ללמוד במינסק אצל רב העיר רבי ירוחם יהודה ליב פרלמן שכונה גם "הגדול ממינסק".

תרנ"ז

לכתו לליובאוויטש

בקיץ תרנ"ז, הציע לחאָניע, החסיד ר' יחיאל הלפרין, שהיה שד"ר וכונה 'יחיאל דער משולח', ללכת לליובאוויטש שם שכן הרבי, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אשר הקים באותו זמן את ישיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש.

פעם, תיאר ר' חאָניע את סגנון התלמידים שנקלטו בישיבה בראשיתה, והדברים

מעידים על אומרם: בשנת תרנ"ז יסד כ"ק אדמו"ר [מוהרש"ב] את הישיבה "תומכי תמימים", ויקבץ נערים בעלי כשרון, ויודעים פרק בסוגיה עמוקה, ויתנם על יד רועה נאמן, אשר קיבל חינוכו מזקני החסידים ואנשי מעשה³.

בהזדמנות נדירה, תיאר הרבי הרי"צ בפני החסידים, את מהותו של 'אלחנן', הוא ר' חאָניע, כ'פנימי באמת' ("אמת'ער פנימי") ותלה את תכונותיו בחינוכו הלבבי, של המשפיע ר' הענדל, שעיצב את אישיותו של ר' חאָניע בשנותיו הראשונות בישיבה⁴.

תרנ"ט

שחרורו מהצבא

כשהגיע לגיל 21, גיל הגיוס לצבא אירע המעשה עליו מספר הרבי הרי"צ ב'ליקוטי דיבורים':

כשנתקבלה הידיעה בליובאוויטש שר' אלחנן שי' מרוזוב שוחרר מעבודת הצבא, התהלך החסיד הנודע ר' הענדל בחצר כשהוא מזמר "חאָניע [אלחנן] יצא" ונכנס לחדר כ"ק אאמו"ר הרה"ק - הוא היה מהחשובים בעיני כ"ק אאמו"ר הרה"ק - וסיפר כי ר' אלחנן מרוזוב שוחרר והתחיל לרקוד בחדר - גם אני הייתי באותו מעמד - וכ"ק אאמו"ר הרה"ק עמד מכסאו, הניח יד קדשו על שכמו של ר' הענדל וסובב אתו שלוש פעמים, ולאחר מכן אמר לו: "לכן, אומר לפניכם חסידות".

סיפור זה סיפר הרבי הרי"צ בשיחותיו מספר פעמים⁵ ובכולם למד מכך על אהבת ישראל שצריכה להיות בין חסידים.

תר"ס

בחיבור 'תולדות התמימים' שנכתב בשנת תר"ע לערך מתואר: "לפני חג המצות באו שלושה תלמידים מבחירי תלמידי זעמבין הראשונים שנתקבלו בשנת תרנ"ח, בראשית התיסדות הישיבה, וגמרו חוק לימודם בגלה ובדא"ח בהצטיינות נפלאה. והם.. וא[לחנן] מ[אראזאב].. לראות ולהראות לפני נשיאם ואלופם כ"ק אדמו"ר שליט"א.

התלמידים האלה עשו להם שם בגודל חכמתם ותבונתם ונועם מדברותיהם, ובכל פנותם רכשו להם תהילות רואיהם והבאים בדברים אתם. ויהי שמעם הטוב הולך על כל סביבותם⁶."

חתונתו

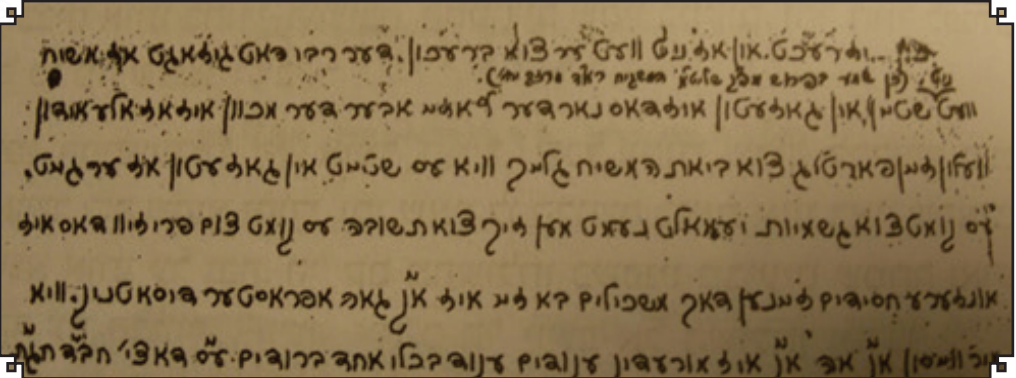
לערך בשנה זו נשא חאָניע את מרת אסתר פבזנר, אחותו של חברו לישיבה,

Shlomo & Elka

התמים המפורסם ר' אברהם דוד, בתם של ר' צבי פבזנר השוחט בעיירה קלימוביץ' וחינע דבורה (לבית כץ). החתונה נערכה בקלימוביץ' בברכתו של הרבי⁷. לאחר החתונה ממשיך ר' חאניע בלימודיו בישיבה בליובאוויטש.

תרס"א

קטעים משיחת שמח"ת תרס"א עם תוספות בשם ר' חאניע:
"כן שמע בפירוש מפ"ק שליט"א המשגיח רא"ד מרזב יחי'".

תרס"ב

ר' אלחנן

ר' חאניע מתבלט בישיבה. בי"ט כסלו של שנה זו הכריז הרבי לראשונה על חג הגאולה י"ט כסלו כ'ראש השנה לחסידות'. חגיגה מיוחדת נערכה אז בישיבה. ר' חאניע היה חבר ב'ועד המסדר' של האירוע ואף ניהל את האירוע כ'ממונה על הסדר'⁹.

בחודש אדר תרס"ב מוצאים אנו את הרבי מצטט את תלמיד "ר' אלחנן" (כך במקור במכתבו של הרבי) על מצב הלימודים ב'זאל' - היכל הישיבה¹⁰.

תרס"ג

חברותא

לאחר חודש תשרי החל ר' חאניע ללמוד בחברותא עם בנו יחידו של הרבי, הוא כ"ק אדמו"ר הרי"צ. על הסיבה לבחירה בו ניתן ללמוד מביטוי של הרבי הרש"ב בהתועדות¹¹: "ער הערט דאך ניט, חנן איז א פנימי" - הוא הרי לא שומע, חנן הוא 'פנימי'.

הרבי הקודם תיאר יום זה ביומנו בהתרגשות גדולה:
 "זה היום שקויתי לו, הוא בא ויחיני, היות כי מאוד חפצתי באמת לאמיתו להשיג
 לי חבר טוב ומועיל, והנה הצעתי דברים לפני אלחנן דוב מאראזאוו, אברך נכבד
 ומרומם פרי בית מדרשינו, ועוד לא חפץ מכמה טעמים שונים, והיום בא והגענו
 לעמק השווה, יתן ה' שיהיה בהצלחה רבה".¹²

ב"ה
 יום ה' ו' א"ת ס"ג.

זה היום שקויתי לו. הוא בא ויחיני. היות כי מאד חפצתי באמת לאמיתו
 להשיג לי חבר טוב ומועיל, והנה הצעתי דברים לפני אלחנן דוב מאראזאוו.
 מכבד ומרומם פרי בית מדרשינו. ועוד לא חפץ מכמה טעמים שונים.
 והיום בא והגענו לעמק השווה. יתן ה' שיהיה בהצלחה רבה.

יומנו של אדמו"ר הריי"צ

על הצלחתם בלימוד ניתן ללמוד מדבריו של אדמו"ר הריי"צ "בשנת רס"ג... אמר לי
 אדמו"ר שרצונו לעשות פאספאָרט לחו"ל שאסע עמו לחו"ל, חפצתי מאוד שלא
 לנסוע כי באותה שנה למדתי דא"ח עם ר' אלחנן דובער מרוזוב, ולמדנו באופן נפלא
 אך מוכרח הייתי לנסוע מפני בקשתו של אבי".¹³

ממכתביו של הרבי עולה כי בתחילה למדו חסידות ובשנים הבאות למדו יחד גמרא¹⁴.
 בשנים אלו, בעת שכותב הרבי אל בנו ומתעניין בלימודיו עם ר' חאָניע מבקש הרבי
 לפרוש בשלמו של "ידידי המפורסם וותיק וחסיד כו' ר' אלחנן שי"¹⁵.

הרבי הריי"צ בצעירותו

Shlomo & Felka

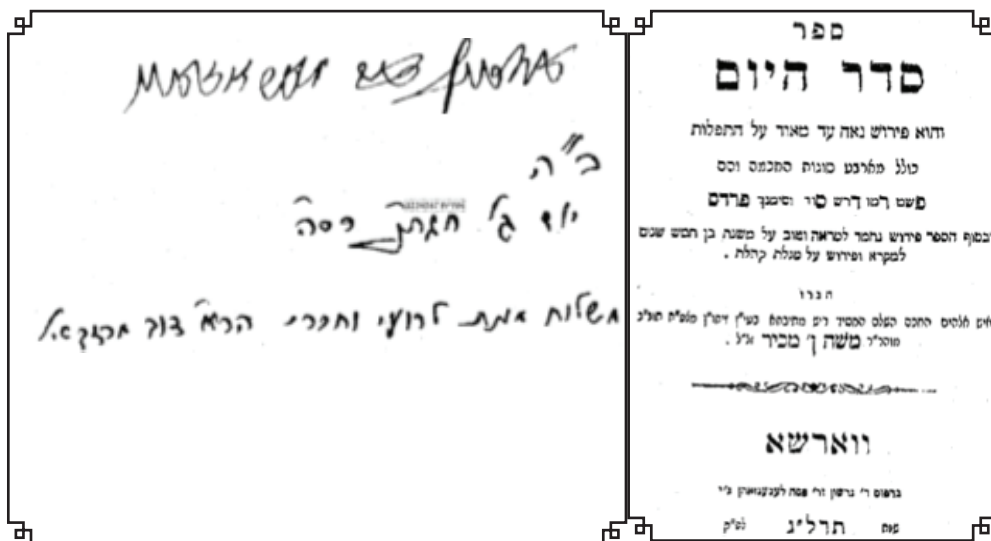
משפחתו

בחודש תמוז תרס"ג נולד לר' חאָניע ולרעייתו בנם הגדול ונקרא שמו: דוד (אריה) לייב. ר' חאָניע חפץ כי הרבי יהיה ה'סנדק' לבנו, אך מכיון שהרבי שהה אז מחוץ לליובאוויטש, מינה הוא את ר' חאָניע להיות 'סנדק' מטעמו. הרבי ברך את ר' חאָניע שבנו יהיה ירא שמים, וכשביקש ר' חאָניע שיהיה חסיד, הגיב הרבי: חסיד הוא ירא שמים.

תרס"ה

בשנת תרס"ה מוצאים אנו את ר' אלחנן מסייע בעבודות משרדיות בישיבה כמו טיפול בדואר וכיו"ב, וכנראה היה זה בנוסף על לימודיו¹⁶.

בשנה זו נולדה לו בתו ונקרא שמה על שם אימו רחל לאה.

ספר 'סדר היום' שנתן הרבי הרי"צ בחג הפורים תרס"ה "משלוח מנות לרועי וחברי הר"א דוב מרזב שי"¹⁷.

תרס"ז

בשנת תרס"ז נולדה לו בתו שרה (שרלה).

בשנה זו כבר מצטיין ר' חאָניע בין החסידים, זאת על אף היותו צעיר, בן 29 בלבד. כעבור שנים מציין אדמו"ר הרי"צ את שמו בין נכבדי החסידים שנכחו בהתוועדות י"ט כסלו של שנה זו, שהתקיימה אז בגרמניה, שם שהה הרבי באותו זמן¹⁸.

תרס"ח

מינויו למשגיח

באמצע החורף, ביום י"ט לחודש כסלו תרס"ח, 'ראש השנה לחסידות', נתמנה ר' חָאָנֵיע ל'משגיח' על לימוד החסידות של התלמידים, באולם הגדול של הישיבה¹⁹. עם ההחלטה על המינוי, כתב הרבי מכתב לבחורי הישיבה והמכתב הוקרא ב'זאל' - אולם הלימודים, על ידי אחד ממנהלי הישיבה.

וכך כתב הרבי במכתבו זה: "והנני להודיעם אשר ידידינו ר' אלחנן נ"י נתמנה למשגיח על עסק הדא"ח, לעיין ולפקח על כל אחד ואחד אצל מי מהמשפיעים ילמוד, ומה יהיה הלימוד, ולידע את כל אחד ואחד איך הוא למודו וידיעתו בהענין שלומד, והנני מבקשם ומזהירם אשר תהיו מסורים איליו, ואיליו תשמעו לכל אשר יאמר לכם.. והשי"ת יהי' בעזרו ויצליח במלאכתו וישלים הכוונה האמיתית.."²⁰. תפקיד זה מילא מספר שנים²¹.

תרע"א

לידת בניו

בשנת תרע"א נולד לו בנו שמואל והרבי הרש"ב היה 'סנדק' בברית המילה שלו. כשנולד בנו פנחס בשנת תרע"ג כובד בסנדקאות בנו של הרבי דאז, אדמו"ר מוהרי"צ. מהדו שיח שהתנהל בין ר' חָאָנֵיע לרבי לאחר הברית למדנו כי לכבודו של הרך הנימול ניתן לכבד בסנדקאות אף אדם שכבר כובד בכיבוד זה בעבר, אצל אחיו של התינוק²².

במהלך כל השנים ר' חָאָנֵיע ומשפחתו מקורבים מאוד אל הרבי ואל בית הרב, וילדינו משחקים עם בני משפחתו של הרבי²³.

על קרבתו העצומה, וגם על כישרונותיו העילאיים נוכל ללמוד ממה שתעד כ"ק אדמו"ר נשיא-דורנו ביומנו מה שסיפר לו אדמו"ר הרי"צ: פעם שחקתי עם ר' חָאָנֵיע מרזוב "שחמט". אאמו"ר נ"ע עזר לי. וסוף סוף נצח (אדמו"ר נ"ע, שעזר לי). אף שר' חָאָנֵיע הוא משחק טוב²⁴.

סדר לימוד

בערך בשנים אלו²⁵ נותן הרבי לר' חָאָנֵיע סדר לימוד:

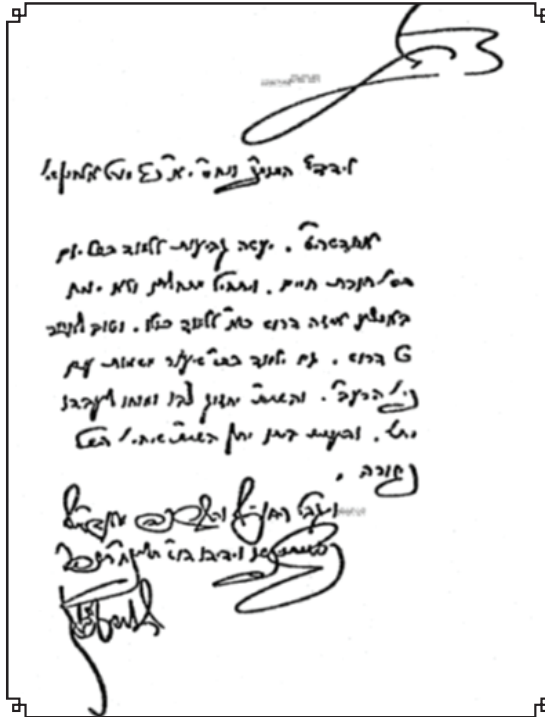
"לידידי המומ"פ²⁶ ווח"ס י"א כו' מו"ה אלחנן שי'

אחרי דרישת שלומו הטוב, יעשה קביעות ללמוד בכל יום בספר תורת חיים, ויתחיל מתחלתו ולא יניח באמצע איזה דרוש כי אם ללמוד כולו. וטוב לחזור כל דרוש. גם ילמוד בכל יום שיעור משניות עם פירוש הרע"ב. וה' יתברך יחזיק לבו

Shlomo & Felka

שלום דובער-27

ומוחו לעובדו יתברך. ובעניני ביתו יתן ה' יתברך שיהיה הכל כשורה. ויקבל החיים והשלום והברכה מאדון השלום כאוות נפשו וידידו דורש שלומו מלב ונפש חפיצה תמיד כל הימים.

צילום מכתבו של הרבי לר' חאָניע בכתב יד קודשו.

העתקת חסידות

מלבד תפקידו הנ"ל עסק ר' חאָניע גם בהעתקת מאמרי החסידות של הרבי הרש"ב והקונטרסים הידועים שכתב הרבי עבור תלמידי הישיבה כמו 'קונטרס התפילה' ו'קונטרס העבודה' היו נפוצים בליובאוויטש בכתב ידו.

ב"ר שאלת תרץ א

קונטרס העבודה

זכור עמך העבודה שקבץ זו תבואה, וזקניך וזקניך נביטו באננות, וזרר
וזקניך את הנבדל, שצנן וירצת היום והשדות או זמירי, וכן ואהל
ככל זקניך כשנן וזמירי כו'.

הנה כי העבודה והענין של קודמי ה' בתפלה היא זכור אנות האהבה, כי
התפלה כאלות צטנה הוא ה' בדרכיו. הא' זקניך וזקניך נביטו באננות,
ובהו זה בתפלה היא ה' התפלות זכור בתפלה כו' חספ דהו ינו התפלות
והתפלות נביטו באננות, וצטנן ז' בתפלה סולסובניט סוף זקניך אינה נא

קונטרס העבודה העתקת קאפיר מכתבתו של ר' חאניע.

בישיבה התנוססה מודעה לכל המעוניין לרכוש כתבי קודש, בכתב יד יפה וברור
ומוגה בתכלית, לפנות לר' אלחנן דוב מרזב.

כתבי קודש, כן צדוק שולטא, וטנת תפילת תפילת תפילת
שיא, אננות זכור ר' אלחנן דוב מרזב, סתה יפב ודלוק וטקס התפלות

המודעה שהתנוססה בליובאוויטש

בנוסף, מפנה גם הרבי את בנו אל ר' חאניע לצורך העתקת כתביו עבור תלמידי
הישיבה²⁸. ובדבריו מציין הרבי כי העתקי המאמרים שנאמרו בתקופה ההיא שמורים
אצל ר' חאניע²⁹.

תרע"ב

בית חרושת לטליתות

בשנים אלו היה לר' חאניע עסק של טווית טליתות³⁰, ומצינו שהרבי הרש"ב סמך
עליו לגבי כשרות הפתילות והטלית³¹.

Shlomo & Felka

מזכיר וגבאי

בשנים אלו נכנס ר' חאָניע לסייע כמזכיר אצל הרבי ומשמש גם כגבאי³².

כך מוצאים אנו את שמו בקשר לשיבת 'תורת אמת' שקמה אז בחברון ע"י הרבי כ'מזכיר הועד למען תורת אמת' וכמונה בליובאוויטש על המתעסקים בתמיכת הישיבה³³.

כששיגר הרבי את בנו לבקר את אחד מזקני החסידים שהיה גם קרוב משפחה לבית הרב, מתלווה אליו ר' חאָניע³⁴.

וכשווהה הרבי מחוץ לעיירה ביקש ממשפחתו למסור את שמירת הכתבים לר' חאָניע גם בלילה, על ידי שישן בחדר בו נמצאים הכתבים לשמורם³⁵.

בנוסף, בשנת תרע"ד נפטר הגבאי של הרבי ר' נחמן ובבית הרב החלו להרהר אחר מחליף. לאחר דין ודברים מונה ר' חאָניע לגבאי המכניס ליחידות.

גם כשנסע הרבי ל"נאות דשא" לצורך בריאותו נוסע לשם ר' חאָניע יחד עם משפחתו וממשיך בתפקידו³⁶.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

מסורת הניגונים

ניגוני חב"ד מהווים חלק בלתי נפרד מעולמה של החסידות ויחד עם דברי החסידות של הרביים משפיעים הם על נפש האדם והופכים אותו לחסיד.

ר' חאָניע היה בעל מנגן נפלא והתוועדויות מתוארות³⁷ כחווייה מיוחדת של נגינה לצד דבריו השכליים.

בין התלמידים שהיו בעלי נגינה וקיבלו את הניגונים בליובאוויטש מציין הרבי הריי"צ את שמו כראש וראשון, ומספר כי הרבי הרש"ב לימדו את עשרת הניגונים של רבנו הזקן מייסד חסידות חב"ד.

הרבי מציין את מעלתו על שאר התמימים בכך שיודע גם את התנועות והניגונים של הרבי הרש"ב בתפילתו בימות החול ובשבת³⁸.

בספר הניגונים מופיעים כמה מניגוניו של רבנו הזקן, כמו הניגונים הידועים קול דודי דופק, ג' התנועות מהבעש"ט; המגיד ממעזריטש; ואדמו"ר הזקן נ"ע, ועוד, כפי ששמעום מר' חאָניע על פי מה שלימדו הרבי הרש"ב.

תרע"ד

בשנת תרע"ג תיקן הרבי הרש"ב את ענין 'אורח לצדיק' - שמדי שנה, לקראת כ"ד טבת, יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן, ייסעו כמה מהחסידים בליובאוויטש לציונו בהאדיטש. בשנה זו נבחר ר' חאָניע יחד עם המשפיע המפורסם ר' שילם קוראטין לנסיעה³⁹.

תרע"ה

פטירת אשתו

בחורף זה חלתה אשתו אסתר, וכעבור זמן קצר בליל שבת קודש פרשת ויחי, ט"ז טבת, בשל סיבוך בלידה, נפטרה.

לאחר פטירתה, הביע הרבי את מורת רוחו מכך שאין רופא קבוע בעיירה, שאז אולי ניתן היה להצילה. בסעודת השבת בביתו של הרבי הביע הרבי רחמים על חאָניע והילדים שנשארו בלא אישה ואימא⁴⁰.

כעבור זמן מה הוא נישא שנית עם מרת חי'ה ברכה כ"ץ - בת דודתה של אשתו הראשונה. בתם של ר' דוד מנחם מנדל ומיניע רחל כ"ץ.

נדודי מלחמת העולם

בשבת תשעה באב תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה. צבא גרמניה פלש לרוסיה והטיל אימה על כולם.

באה שנת תרע"ו ושינתה סדרי עולם. הרבי ומשפחתו עוזבים את ליובאוויטש ור' חאָניע היה צריך להחליט לאן יפנה.

וכך תיאר ר' חאָניע עצמו את התקופה: "ויהי בחודש העשירי בתשעה לחודש, בשנת תרע"ד, רעדה אחזה מדינתנו לקול רעם המלחמה. מהלכי הענינים במדינה, מכריחים את כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה זי"ע ובני ביתו שליט"א לעזוב את מגורם בליובאוויטש ללכת אל ארץ בלתי נודע. וכאשר גבולי הארץ הוסגרו, מצא כי מתאים יותר עיר הקרובה לקאוקאז, ויסעו וילכו לעיר רוסטוב, ויבואו בסוף מר חשון תרע"ו⁴¹".

התקרבותו של צבא גרמניה לליובאוויטש גרמה לכך שהרבי עזב בט"ז מר חשון תרע"ו, את העיירה. בתחילה העתיק את דירתו לעיר אַרְיִזֶל ולאחר מספר שבועות קבע את משכנו בעיר רוסטוב.

ר' חאָניע לא יכל לנדוד באותו הזמן בשל לידתו הצפויה של בנו. בכלל, באותו הזמן נראה היה כי העתקת מגוריו של הרבי מחוץ לליובאוויטש הינה זמנית. בחודש אדר נולד בנו מנחם מענדל שי'.

לאט לאט חודרת ההכרה כי המעבר יהיה ממושך והחזרה לליובאוויטש אינה נראית באופק. כפי שממשיך ומתאר ר' חאָניע: "בתחילת שנת תרע"ז הגיד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר למצב הענינים אין לחכות בעתיד קרוב כי יוכל לשוב לליובאוויטש ותנאי החיים בליובאוויטש היו קשים...".

תרע"ז

המעבר לקרמנצ'וג

כפי הנראה, בזמן שבין קיץ תרע"ו לחורף תרע"ז העתיק את ר' חאָניע את דירתו לעיר קרמנצ'וג שבאוקראינה, אך העזיבה נעשית בתחושת ארעיות וספרים רבים של ר' חאָניע נשארו בליובאוויטש⁴². בקרמנצ'וג מתפרנס הוא מעסקי טבק של החסיד ר' צבי (הערשל) גורארי' חברו לספסל הלימודים - מראשוני התמימים בישיבה בליובאוויטש.

גם בעת הזו, מוצאים אנו את ר' חאָניע כגבאי בבית מדרשו של הרבי ברוסטוב בחודש תשרי של שנת תרע"ז⁴³.

יתכן כי אז אירע מה שתיאר הרבי הרי"ץ במכתביו: "בהיותנו בראסטאו, באחד המועדים, לימד הוד כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה את ידיד נפשי החסיד ר' אלחנן [מאראזאוו] שי' את העשרה ניגונים של רבינו הגדול"⁴⁴

גם מה שתיאר גיסו של הרבי הרש"ג באחת הסעודות אצל כ"ק אדמו"ר: פעם נסעתי מליובאוויטש לקרעמענטשוג יחד עם ר' אלחנן דוב מרוזוב, ובעיר יקטרינוסלב שוחחנו עם ר' לוי יצחק [אביו של הרבי] בקבלה במשך כל הלילה⁴⁵. אפשרי שהדבר אירע בתקופה זו.

תרע"ח

מלחמת העולם הראשונה גררה בעקבותיה (בשנת תרע"ז) את מלחמת האזרחים ברוסיה. הקומוניסטים הרימו את נס המרד נגד שלטון הצאר. בחורף של אותה שנה הופל שלטונו של הצאר (-מהפכת פברואר), והוקם שלטון דמוקרטי זמני. שלטון זה לא החזיק מעמד זמן רב ובתחילת חורף תרע"ח עבר השלטון לידי הקומוניסטים.

הקומוניסטים השלימו את המהפכה רק בחורף תרפ"א, ועד אז היתה רוסיה לשדה-קרב. גם צבא גרמניה עדיין הסתובב ברוסיה כבש חלקי מדינה ונוצח במקומות אחרים. מצב של חרב איש ברעהו. יהודים רבים קיפחו את חייהם בקרבות ופרעות אלו.

המעבר ליקטרינוסלב

בעת הזו בתחילת שנת תרע"ח עוברת משפחת מרוזוב להתגורר ביקטרינוסלב, שם ממשיך הוא את עיסוקו בטבק והפעם אצל החסיד ר' שמואל גורארי'. מלחמת האזרחים מתנהלת במלוא עוזה והעיר עוברת בין הניצים. מאורעות המלחמה שוטפים את הרחובות והרעב מעיק. בעיר זו נוצר קשר עמוק בין משפחתו של ר' חאָניע ומשפחתו של רב העיר רבי לוי יצחק שניאורסון - אביו של כ"ק אדמו"ר.

יחד עם מעברו, בסביבות חג הפסח שנה זו, מוצאים אנו את ר' חאָניע מראשי המדברים בהתוועדויות בקרמנצ'וג⁴⁶.

תר"פ

למרות מלחמת האזרחים נשמר איכשהו הקשר עם בית הרב, ובחורף תר"פ מצינו את כתב ידו של ר' חאָניע על שטרות כסף שהעניק הרבי לברכה ולסגולה⁴⁷.

על השטר הגדול נרשם בכתב ידו של ר' חאָניע: כ"ק אדמו"ר נ"ע זי"ע⁴⁸ סוכות תר"פ.
על השטר הקטן: כ"ק אדמו"ר שליט"א, מז"ט, י"ט כסלו תר"פ.

שם, ביקטרינוסלב, בשנת תר"פ בחודש שבט נולד לו בנו ר' יוסף משה - סבו של החתן.

הסנדק בברית היה רב העיר רבי לוי יצחק שניאורסון.

את מצב הדברים בזמן זה תיאר ר' חאָניע:

באמצע חורף תר"פ התחילה ל"ע ולא עליכם מחלאות שונות בכל המדינה, סיפנאיי טיף [טיפוס] ברושטאיי טיף, ועוד ועוד ר"ל, הקור והרעב התחזק, פה ושם ידיעות שונות נוסף לזה חיי פחד ומגור מסביב מכל הבאנדעס השונות, אשר רובם ככולם עושים פרעות בישראל ירחם ד'.

כעבור חודשיים, בב' ניסן באה הבשורה הקשה: הרבי הרש"ב נסתלק ברוסטוב.

בינתיים החלה המדינה לשנות את פניה. כבר בשנת תרע"ט, החלה המחלקה היהודית של המפלגה הקומוניסטית - "היבסקציה", להטיל את חיתתה על היהודים.

בראש חודש אלול תרפ"א כותב הרבי - אדמו"ר הרי"צ⁴⁹ אל ר' חאָניע ליקטרינוסלב:

ידידי הנעלה וו"ח אי"א מו"ה אלחנן שי' [מארוזוב]

שלום וברכה

מכתביו קבלתי, ומאד חפצי כי יבוא ונוכל להתראות אי"ה פנים, וגודל בקשתי בזה, והנני שולח לו בצירוף לזה סך ג"מ אלפים רו"כ, וישתדל בכל האפשרי להקדים נסיעתו לפה.

והי' ברכה ושלום כאו"נ וידידו הדו"ש ומברכו בכוח"ט

יוסף יצחק ש"ס

בשמחת תורה תרפ"ב כבר מצאנו את ר' חאָניע אצל הרבי ברוסטוב. וכך נרשם בספר השיחות:⁵⁰

[רא"מ (הרה"ח ר' אלחנן דובער מאראזאוו) ביקש מרש"ג (הרה"ג הרה"ח ר' שמרי' גורארי') מעט משקה ונתן לו, ואמר לחיים השי"ת יעזרך בגשמיות וברוחניות. ואמר כ"ק אדמו"ר: [מדוע הינך מברכו בברכה של 'בעל בית', ברכה חסידית היא ברוחניות [ואה"כ] בגשמיות כי בעלי בתים ענינם שהם עושים מגשמיות רוחניות, כי ענין הבעל עסק הוא לעשות מגשמיות רוחניות שכל ענינם יהי' אלקות, והיינו ע"י שנותן מעשר והוא מתומכי אורייתא כו', אבל ברכה חסידית היא מרוחניות ל-גשמיות כי ענינו של יושב אוהל הוא להוריד את השפעה מרוחניות ל-גשמיות.]

בתקופה הראשונה לבואם לעיר התגוררה משפחת מרוזוב בשכנות לבית הרבי, ובני ביתו שוהים רבות בבית הרבי⁵¹.

תרפ"ב

עבודת המזכירות

מיד עם בואו, בתחילת תרפ"ב, ממנה אותו הרבי למזכירו. תפקיד זה כולל עניינים רבים.

מלבד עבודת מזכירות רגילה של ניהול משלוח המכתבים וקבלתם וכו' מוסר לו הרבי את הטיפול בכספים ששולחים החסידים ומבקש מהחסידים לפנות ישירות לר' אלחנן בענינים אלו⁵².

Shlomo & Tlka

לא זו אף זו, הרבי מבקש⁵³ ממנהלי הישיבות לכתוב בקביעות על עניני הישיבה לימוד התלמידים וכו' אחת לשבוע אל ר' חאָניע.

אך לא אלו בלבד. ר' חאָניע משמש כמו יד ארוכה של הרבי. לעיתים מצינו שהיה הרבי מנסח את מכתביו כמכתבים של ר' חאָניע⁵⁴. באחרים הוא כותב חלק מהמכתב ונותן לר' חאָניע להמשיך ולכתוב את מה שבדעתו⁵⁵, לעיתים יורה באיזה ענין לכתוב ולמי⁵⁶ ופעמים רבות מתייחס הרבי במכתביו למה שכתבו חסידים לר' חאָניע.

תואמים הדברים את העובדה שבאחד ממכתביו וכן ביומנו האישי מתאר הרבי את ר' חאָניע 'מזכירי ואיש סודי'⁵⁷.

מפליא הדבר שגם את עצמו מתאר הרבי⁵⁸ כמי שבחיי הרבי הרש"ב היה 'מזכיר ואיש סודי'. מכך נוכח להבין את מידת הקרבה והאמון שהיה לרבי כלפי ר' חאָניע.

חתימתו באחד ממכתביו בשנים אלו

מכאן ואילך, עד שנת תרפ"ז, עומד ר' חאָניע לימינו של הרבי במאבקו למען החזקת היהדות ברחבי רוסיה תחת השלטון הקומוניסטי וה'יבסקציה' - המחלקה היהודית שלה.

מעניין הדבר שגם הרבי עצמו תוחם את מלחמתו ביבסקציה בשנים אלו, כפי שכותב במכתבו⁵⁹: בשנת תרפ"ב, בחודש זה [חשוון] עד סיון תרפ"ז.. עבדתי.. במלחמה גלויה וכסויה עם רודפי הדת המה היעווסעקציה הידועה.

על עיתוי הבאתו של הרבי את ר' חאָניע לעמוד לימינו ניתן אולי ללמוד ממה שסיפר הרבי על עצמו באותו מכתב: "שנת תרפ"ב עלתה לי לשנת הכנה והתרכזות.. במשך השנה ההיא ארגנתי לי לשכת עבודה עם אחדים מאברכי התמימים יחיו"ו..

מלבד עבודתו כמזכיר הרבי לקח ר' חאָניע על עצמו את הסיכון בקבלת כל דברי הדואר של הרבי, כפי שתיאר זאת המלשין על הרבי הרי"צ בחקירתו: את כל המכתבים מקבל רבי שניאורסאהן לביתו של חוניע מרוזוב ואהרן אלטהויז⁶⁰.

ואף במכתביו של הרבי מצינו שמציין ככתובת למענה: א.ב. מרוזוב. רוסטוב על נהר דון. בראטסקי⁶¹.

המאבק ביבסקציה

בשנת תרפ"ב הכריזו הקומוניסטים המנצחים על 'ברית הרפובליקות הסובייטיות הסוציאליסטיות' (בריה"מ או ס.ס.ס.ר).

עקב מאבקה של היבסקציה, השתנו החיים היהודיים בברית המועצות מן הקצה אל הקצה. בהמשך נאלצו הישיבות והחדרים לרדת למחתרת.

טעימה בלבד מהמאבק ביבסקציה מתיאר ר' חאָניע בחודש אב תרפ"ג:

זה משך שנה שנתבטל לימוד התורה מצד הגזירה על דת ועכשיו ת"ל שיצאה מפורש היתר עבור ה' ו' תלמידים ללמוד יחד היינו ששנים או שלושה בעלי בתים יכולים להשתתף להחזיק אצלם מלמד עבור ילדיהם. ותודה לקל עבור זה שהיא ג"כ קצת הרוחה כי קודם היה מסוכן גם לאב ללמוד עם בנו תורה בבית...

את תחושותיו האישיות מעלה הוא על הכתב במכתב זה אל חברו ה"ר זלמן האוולין:

"אהה ידידי זלמן, אינני כותב לך לעיתים קרובים, מצד שאין לי מה לכתוב לך, הלב כואב והכליות ייסרו בהביטי בעולמנו אשר המאורות חשכו, אי'ה אלקינו אשר נגלה לנו בחיי כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה זי"ע, אבל אתה קל מסתתר ובהסתר שלנו היותר עב וגס, נמצא בנו עצמותו ית'⁶²".

בחודש שבט שנת תרפ"ג נולד לר' חאָניע בן זקונים ונקרא שמו שלום על שמו של הרבי הרש"ב. הסנדק בברית המילה היה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

המעבר ללניגרד

בשנת תרפ"ד מת מנהיג המהפכה - לנין, בהמשך תפס את מקומו הרודן סטלין וגברה העריצות.

בחודש אדר שנה זו קיים הרבי אסיפה מיוחדת במוסקבה למען החזקת היהדות ושם עשה "כריתת ברית" עם תשעה מתלמידי התמימים לעסוק בעבודת חיזוק היהדות במסירות נפש עד טיפת הדם האחרונה.

כשנסע הרבי חזרה לרוסטוב פגש אותו ר' חאָניע והודיעו בשם אימו של הרבי, שהגפא"ו מחכים לבואו כדי לאסרו ולשלחו לארץ גזירה עבור התעסקותו בהחזקת הדת⁶³.

בחודש ניסן שנה זו, בשעה שחזר הרבי לרוסטוב, באו לעצור את הרבי אך הסכימו להניח לו באם יעזוב את רוסטוב מעצמו. כתוצאה מכך, בקיץ תרפ"ד, מעתיק הרבי את דירתו ללנינגרד ולאחר הסתדרותו במקום מביא הוא לשם את ר' חאָניע ומשפחתו⁶⁴.
עבודת הקודש נמשכת עוד כשלוש שנים שנת תרפ"ז.

תרפ"ו

לקט מכתבים שפורסמו⁶⁵, אותם כתב ר' חאָניע בשנים אלו, אל הרה"ח ר' ישראל דזייקאבסאן ז"ל מנוטעי כרם חב"ד בארצות הברית, נותנת הצצה לשגרת עבודתו אצל הרבי:

בחודש חשוון הוא מתפייט: ת"ל בעד שלום בית כ"ק א"ש אשר בשלומו גם לנו שלום. כן יוסיף ה' לפרוש עלינו סוכת שלומו עד העולם.

על המצב במדינה הוא מספר: ע"ד ההטבה במדינתנו, הנה נרגש במדה מועטה שהקילו העול מעל העמוסים בכל המקצועות, גם בדבר האיסור ללמד לתינוקות הנה מביטים ע"ז ברפיון ידים ובמקום אחד היתה מעשה אשר שלחו מהמיליציע העירונית להודיע להועד של ?השוק? שיודיעו לכל המלמדים אשר עם ג' ילדים מותרים המלמדים ללמוד בביתם, וזה הוא הטבה יתירה לפי מצב אשר שרר עד עתה.

ועל אירועי חודש תשרי הוא מדווח: על הימים נוראים נתאספו כשלושים מנינים אורחים מאנ"ש, אשר באו מעיירות שונות להסתפח בנחלת ה' ולהתראות פה ביום ההכתרה, והיתה ניכרת עבודה וקבעו"מ בבית מדרשנו במדה מרובה ועל ימים הטובים היו פנים חדשות. הישנים נסעו וחדשים באו ות"ל היו כולם שבעים רצון ועונג, כן יוסיף ה' להטיב חסדו אתנו גם על הימים הבאים לקראתנו לשלום.

בסיום המכתב הוא מספר על פן נוסף בעבודתו ובסדר יומו: הצעק בחתימת יד קראמער נתקבל, והייתי באיזה באנקען ואין קונים את הצעק הזה ורק בבאנק אחד הנק' ראסיסקי קאמערצעסקי באנק לוקחים..

לקראת חודש תשרי תרפ"ז הוא מתאר: היום נוסע כ"ק א"ש לליענינגראד כי נגמר זמן הישיבה בנאות דשא ועד כמה שהוטב בריאותו ועד כמה שנח מיגיעו ועמלו אין ניכר לעינים, כי גם מפה נסע כמה פעמים להתראות עם הד'? וכתב וכתב באין מספר, אבל כן הוא המדה כי ישיבת ליענינגראד קשה מאד באוירא ובהבלבול מהנכנסים ויוצאים בחצירות הן מהבאים מרחוק הן מאנשי העיר, וגם אני נוסע היום ואפשר גם בדרך על איזה ימים...

תמונת בני משפחתו של ר' חאָניע בשנים אלו. מימין לשמאל: בניו דוד לייב, יוסף משה - סב
החתן, מנחם מענדל שי', רעייתו חי' ברכה ובן הזקונים שלום ע"ה.

תרפ"ז

בחודש שבט תרפ"ז הוא רושם: אחדשה"ט, מכתבך מיום ט' כסלו נתקבל במועדו ומה שנתאחרה התשובה עד כה, הסיבה לזה כי לא יכולתי עד עתה להוציא דיבור מפי כ"ק אד"ש ע"ד הוצאות הבית, והנה עתה הנני להודיעך בזה אשר הוצאת הבית כפי שידוע לך כי היית בעצמך בפה..

בה רת שבת ה'תקצ"ז
אלו רבוב יבואי היתה הלשון גלוחים ואל
ואלה ישלחו ימא/אמן ואלאן
אחתשה"ט, זמנך זמא ט' כסלו נעבדו
במועדו. ומה שנתאחרה התשובה עד כה,
הסיבה לזה כי לא יכולתי עד עתה להוציא
דיבור מפי כ"ק אד"ש ע"ד הוצאות
הבית, והנה עתה הנני להודיעך בזה
אשר הוצאת הבית כפי שידוע לך כי
היית בעצמך בפה..

מכתבו של ר' חאניע

זמנים קשים

בחודש אדר שנה זו רושם הרבי ביומנו.

"עניני נסיעותי וזמנם ידועים רק לרעיתי הרבנית שליט"א ולאיש סודי האד"ם - הרב אלחנן דוב מאראזאון⁶⁶"

בזמן זה החמיר המצב הכלכלי בבית הרב ובמכתב האחרון שכתב ר' חאניע כמוזכיר של הרבי אשר הגיע לידינו, הוא מציינ: הרוצה לקבל תשובה יניח במכתבו מעטפה כתובה עם מארקע לתשובה. מכאן אנו למדים על גודל הדוחק הכספי בבית רבינו באותם ימים קשים.

תאריך המכתב: יום ב' י"ב אדר ראשון⁶⁷.

מעצרו הראשון

יומיים לאחר מכן נעצר ר' חאָניע. וכך מספר הרבי ששהה אז במוסקבה⁶⁸:

תחלת הערב הודיעו לי מליענינגראד כי - ל"ע - אסרו את אחד מקרובי [הוא המזכיר ה"ר אלחנן דוב מרוזוב], ומפחדים אודותי.

"בעת אשר באו לקחת את ר' אלחנן שי' [למעצר] הנה הספיק למסור הפאסט [הדואר] שנתקבל לו, לבנו שי' בן ו' שנים, נער חרוץ, אשר הספיק להימלט, והשאלה הראשונה של הבא [לעצרו] היה אם הוא ר' אלחנן הגבאי כו" [הגבאי של הרבי]

על מקום מאסרו של ר' חאָניע, כתב החסיד 'ידיד בית רבי' ר' אליהו חיים אלטוויז:

בחורף תרפ"ז קרה מקרה נורא בבית רבינו שליט"א, בחודש אדר ראשון ביום ד' 16 פּעוּוּרָאָל [פברואר] ט"ז בו בלילה נתפס ונאסר בבית האסורים היותר קשה "דפ"ז" - דאס פּרעֶדוּוּאַרִיטעֶלִינִיאַיא זאַכֶלִיּוּטֶשעֶנִיל - ונקרא בלשון דיירי עיר ל"ג [לניגוד] בשם "שפאליערקע" ומפורסם הוא בחומרתו כאשר אבאר הלאה ושם הושיבו את המזכיר הראשי של רבינו שליט"א הרב ר' אלחנן דוב שיחי' מאראזאוו.

מאסרו הטיל רעש גדול כמו בביתו של רבינו שליט"א וכמו כן בין החסידים, בידעם כי אין בו שום חמס ופשע, אין לו שום שייכות לאיזה פוליטיקה וגם במסחר לא שלח ידו מעולם, ויושיבוהו בין הפושעים גדולים הפוליטיים."

ועל תנאי מאסרו הוא מספר:

"ויוודע כי יושב הוא ר' אד"מ תחת משמר חזק מאד כפושע היותר כבד עוון בחדר חשוך יחידי וגם אוכל מביתו לא הותר למסור לו כלכל האסירים ועל שאלת בני ביתו אפיציאלנא [גורמים רשמיים] ובקשתם למסור לו לכה"פ הרפואות הנחוצות לו לבריאות גופו כי חלש הוא בכלל ובפרט לעת כזאת, לא נתנו להם שום תשובה ולא רצו לדבר אתם כלום ויגרשו אותם, גם הטלית ותפילין לא הניחו שיקח אתו.

כל ההשתדלות הרבה והגדולה על ידי אנשים הקרובים אליהם ועל ידי הארגיניציא המיוחדת לעזר האסורים לא הועילה כלום לא רק לעשות להאסיר הנחה מעט למסור לו מאכל כשר, או חלוק להחליף על בשרו אך גם החטא והאשם אשר עבורו הוא נאשם ונאסר גם כן היה מהנמנעות, המצב הנורא הזה פעל פעולה רעה על גופו הק' של רבינו שליט"א והפריעו מעבודתו הק' בימים הראשונים"

וממשיך שם במכתב⁶⁹: ומאשימים אותו על יסוד של דילטוריא ומסירה של רשע אחד ועלילה של שוא ושקר עליו ועל עוד אחדים מאנ"ש מתושבי עיר נעוול ובאמת אין בו שום אשם קל אפילו כל שהוא, נקי הוא מכל פשע וחטאה גם לפי חוקי הממשלה לא ידע כלל וכלל את כל המעשה אף לא מינה ולא מקצתו אשר

Shlomo & Tlka

עליו מענישים ומאסרים אותו בעונשים ויסורים קשים וחמורים, הרבה חמור יותר מגזלן היער ממש והורג נפשות . . . וכמו עלילת דם בישראל לפני מאה שנים בימי הכומרים הקנאים, אך ורק גזירה היא מלפניו ית' שגם הוא ישתה מים המאוררים מהקדישה המליאה דגזירת תרפ"ז ל"ע, וכך עלה במחשבה העליונה, ולרוב דאבוננו וצערנו עוד לא שם קץ לחושך שלו ועד היום עודנו הוא וחבריו לצרה יושבים בחושך באחד מערי המקלט הרחוקות בסיביר ותועים שם במדבר בארץ צי' ועיף והא-ל הנפרע מצרינו ירחם עליהם ויציאם מחושך וצלמות וינתק את מוסרותיהם במהרה.

בית הסוהר האימתני 'שפלרקה' בלנינגרד

בתחילה היתה תקווה כי ישתחרר במהירות, כפי שכתב הרבי באותו הזמן: האיש אשר .. שי' כתב על שמו [הוא הר"ר אלחנן דוב מרוזוב - מזכיר רבינו, שנאסר בשושן פורים קטן] הוא, לא עלינו, חולה כעת במחלת האיבערגיינג [- המעבר, כינוי מחתרתי למאסר וגלות] ר"ל ויש לנו צער גדול מזה, ער האט זעך זאראזעט במחלה לא כבדה, אבל זה כעשרה ימים שאינו בביתו, ומקוים אשר בקרוב יתרפא והשי"ת ישלח לו רפו"ש ויבוא לביתו צלחה וע"כ טוב יותר איזה משך זמן שלא לכתוב על שמו.

על סיבת המעצר מספר הרבי הריי"ץ: מאסרו של ר' אלחנן שי' התמשך כאיזה ימים וקווינו כי חופשה ינתן לו, אבל לא כן הי', יום נכנס ויום יוצא, כעבור ג' שבועות נודענו כי בעליה, בדבר עברת איש את הגבול הוא יושב, דבר שלא הי' [לו] שום שייכות ח"ו בזה כלל, אבל נמצא מכתבו של ר"א שי' אצל א' שנדמה להם אשר יש לו הכירות עמו, ולא הועילו כל ההשתדלות בזה.

חשוב לציין כי בזמן זה נעצרו ונשלחו חסידים נוספים. כפי שכתב א' החסידים בהסוואה: אד"מ [הוא המזכיר הרא"ד מרוזוב] נסע לסיביר כי כעת נוסעים לשם הרבה בדעה להסתתר.

הוא נידון ל3 שנים גלות בסיביר, וריצה את עונשו בעיר קרסנויארסק מרחק של אלפי ק"מ מלנינגרד⁷⁰.

ר' מענדל שיינמן היה חסיד בעל מסירות נפש שהתגורר בקורסק. בביתו שכנה תקופה מסויימת ישיבת תומכי תמימים' והוא נאסר יחד עם תלמידי הישיבה.

בתחילה לא היה שומר תורה ומצוות. הקומוניסטים עצרו אותו בשל עבירות מסוימות, והוא נשלח לסיביר. בהיותו שם שמע פעם את ר' חאָניע מתפלל בהשתפכות הנפש והדבר פעל עליו עמוקות. בעקבות כך התחיל לשוחח ארוכות עם ר' חאָניע עד שחזר בתשובה שלימה.

בשולי הדברים, מן הענין להזכיר כאן פתגם שהיה אומר ר' חאָניע⁷¹ בדרך הצחות, פתגם המלמד על אומרו: לשבת שנה אחת בבית האסורים זוהי מצוה, שתי שנים זהו רשות, ג' שנים הרי זה מחזי כיוהרא [נראה כגאוה]. פעם חזרו על אמרתו זו בפני הרבי הריי"ץ משמו של ר' חאָניע והרבי נהנה מהדברים.

תרפ"ח

המאמצים להוצאתו מרוסיה

באסרו חג הסוכות שנת תרפ"ח, בעוד ר' חאָניע שוהה בגלותו, יצא הרבי את רוסיה בג' אייר שולח הרבי מכתב ללנינגרד אל בנו הגדול של ר' חאָניע ר' דוד לייב, בקשר עם הצעת שידוכין, ובו נכתב: במענה על מכתבו בדבר ההצעה מנעוול,

Shlomo & Felka

הצעה נכונה היא ובעזרתו ית' יגמור הענין בשעה טובה ומוצלחת בגו"ר, ויודיע לכבוד אביו ידידי שי' מזה, וכמובן אשר אין צריך לחכות על מענה בענין זה כי הלא כבר יודע הוא מההצעה, והשי"ת יעזור לו בגו"ר⁷².

בחודש אייר של אותו שנה, כותב הרבי⁷³: ויתן האלוקים אשר בקרוב אוכל להביא לפה את מזכירי ואיש סודי ר' אלחנן שי' מאראזאוו אשר זה כשנה וחצי ששולחוהו לסיביר (הכל בגלל החטאים שלי).

וממשיך "ויתן ה' יתברך אשר בקרוב אוכל להוציאם מאפילה לאור גדול אשר יוכלו לעבוד עבודת הקודש בהרמת קרן התורה וחיזוק היהדות, אמן כן יאמר ד"ר."

בחדשים האחרונים, במסגרת העבודה על החוברת, הגיע לידנו מכתב שכתב מזכירו של הרבי הרב יחזקאל פייגין בחודש טבת ובו מספר על מאמציו של הרבי לסייע בידי ר' חאניע בסיום גלותו ואולי גם בהוצאתו מרוסיה.

המכתב נמסר לנו ע"י הרה"ת ר' אהרן לייב ראסקין מתוך ספר "הרי"ף" - מכתבי הרב יחזקאל פייגין הי"ד שנמצא בשלבי העריכה. ותודתנו נתונה לו.

במכתב שלפנינו מתאר הרי"ף את פרטי המלשינות על ר' אלחנן, וכותב את דעת רבינו באופן שחרורו, שאחותו של ר' אלחנן ובעלה, הגרים בארצות הברית, יכתבו מכתבי בקשה להג.פ.או. ולהתובע ראשי ברוסיה שישחררו את ר' אלחנן.

ב"ה ח' טבת [תרפ"ח. ריגא]

לידידי הנכבד הרה"ג וו"ח יא"ב מוהרר"י שי' יאקובסאן שלום וברכה

הנה בכללות ממצב ידידינו ר' חנן שי' [הרב אלחנן דובער מרוזוב] ידוע לך ועתה צריך לשית עצות להצלחתו בע"ה. והנה דעת ק' [של רבינו] שע"י מדינתכם יכולים לעשות מה בזה, והוא כי לר' חנן הנ"ל יש לו אחות באמעריקע וגיסו [אחותו - מרת חי' ליבא⁷⁴ ובעלה - אלטער דוד⁷⁵ שלימוביץ-סאמערס]. והנני שולח לך אדרעסותו בברוקלין ועוד אדרעס א',

ותתדבר עמהם בזה הענין בפרטי' שהי' עמו, והוא כי איש א' שלאט לאט, איז ער גיווארין באקאנט מיט ר' חנן, ואח"כ האט ער בא עם אויס גינארט א צעטייל צוא א מענטשין אז ער זאל טאן א טובה עם, ור' חנן האמין לו, ולא ידע אין וואס באשטייט דיא טובה, ולבסוף רמה הנ"ל את הנ"ל ג"כ, וע"י כ"ז האט יענער איבער גיגאנבט דעם גרעניץ א שוואגער זיינעם [= איש א' שלאט לאט התיידד עם ר' חנן, ואח"כ הוציא ממנו בערמה פתק למישהו [בבקשה] שיעשה "טובה" עבורו [עבור מחזיק הפתק], ור' חנן האמין לו, ולא ידע פשר ה"טובה", ולבסוף רמה הנ"ל את הנ"ל ג"כ, וע"י כ"ז הבריה ההוא את גיסו מעבר לגבול].

וע"כ דעת קדשו [של רבינו], שאחותו וגיסו של ר' חנן יכתבו מכתבי בקשות להגפ"ו וכן להפראקוראר [תובע הראשי], וכן להוצי"ק [ועד הפועל המרכזי הכל-רוסי] של מדינתנו,

מכתבי בקשה איך שנודע להם פרטי' המעשה, וכי זהו רק רמאות ועלילה על ר' חנן ולא עשה בזה עול, ויכתבו מכתבי בקשה, ויהי' נכתב בטוב על פישושציע מאשינקע [מכונת כתיבה]. ע"י יוריסט [עורך-דין] בסגנון טוב, ולכתוב כי חרפה היא לסאוו. וולאסטי [שלטון הסוביטי] שיהי' עלילות כאלו במדינתם כמו שהי' לפני ניקולאיי [הצאר ניקולאי השני (1868-1918)] הקיסר האחרון של האימפריה הרוסית] ואיך כי הכל יודעים שר' חנן הוא איש אמונים ולא התערב בשום דבר, ושילוחו הי' שלא ע"י שופטים רק בהצנע, כי ע"פ המשפט לא הי' מוצאים עליו שום חומר לשפטו. וע"כ מבקשים שיחפשו אותו [לחופשי], ובאם-לאו, לכה"פ לשלחו חוץ למדינה אליהם [=לארצות הברית] (ואז יסע וישאר בריגא, כי רצון כ"ק שיהי' פה), וירמזו בבקשתם, כי כשירימו שאון מזה בהעיתונים שבחוץ יהי' חרפה גדולה (אך מובן שיהי' לא בתור סטראשונקעס [איומים], רק ברמז), ובאמת לו הי' ר' חנן לא מאנ"ש, לא הי' משפטו גדול כ"כ, וראו אצל הסליעדעוואטעל [חוקר] בהניירות, שכתוב על הניירות שלו "ג"כ חסיד".

אדרעס להאציערשדיעניעס [מוסדות (ממשלתיים)] הנ"ל א"צ רק מוסקווע. r.n.y, במילואו: госуд. полит. Управ [ק.ג.ב].

וכן להווציק, וכן להפרוקאראר הניק': прокурор республики [תובע הרפובליקה]

וצריך להזדרז בזה.

אדרעסו כך:

David Somers

North Main Street 274

.Waterbury, Conn

זהו אדרעס גיסו,

ואדרעס של אחותו⁷⁶ של ר' חנן הוא כך:

Mrs. Lilly Somers

.St 41=1427

.Brooklyn, N.Y

.U.S.A

ידידך דוש"ט מלונ"ח תכה"י

יחזקאל פייגין

Shlomo & Felka

נמצאנו למדים מהמכתב כי: לא נערך לר' חאָניע משפט מסודר. מכתבו של הרבי מאייר של שנה זו שהוזכר קודם, נכתב על רקע מאמצים אלו, ועוד והוא העיקר, הרבי חפץ להביאו לריגא להיות לצידו.

יתכן שהמכתב ותוצאותיו פעל את קיצור עונשו, שכן בקיץ תרפ"ט לאחר כשנתיים וחצי מאז נעצר, מוצאים אנו את ר' חאָניע בנוועל.

תמונה ששלח לבני משפחתו ממקום גלותו בסיביר

תרפ"ט

בליל חג הסוכות, בעוד הרבי הרי"צ שוהה בריגא, משוחח הוא אודות ר' חאָניע: התחיל לדבר שגם אלחנן [הרה"ח ר' אלחנן דובער מאראזאוו], בטח יש לו סוכה, ואמר: הוא פנימי באמת, והוא תולדת לב... שנתחנך אצל החסיד ר' הענדל ע"ה [המשפיע החסיד והעובד ר' חנוך הענדל קוגל מפלעשעניץ].

כשהגיע הטלגרמה ע"ד שחרורו של חנן [מעבודת הצבא] נכנס ר' הענדל לאבא - הוא נהג להיכנס בכל עת שרצה ולא היה צריך להודיע מקודם - והוא התרומם כחצי ארשין [מדה ידועה ברוסיא - לערך עא סנטימטר] מהריצפה [וסיים כ"ק אדמו"ר]: וחנן הוא תולדת לב⁷⁷.

תקופת נעוול

לאחר שחזר מגלותו, בקיצור שנים, בקיץ תרפ"ט, הגיע ר' חאָניע והתגורר בנעוול לשם נמלטה משפחתו בזמו שהיה בגלות. כפי שתיאר בחקירתו: מהגלות חזרתי לעיר נוול, שם חייתי במשך שנה וחצי.

בחודש אלול של שנה זו כבר פועל ר' חאָניע ליציאה מרוסיה כפי שיתואר לקמן בקטע 'הגירתו מרוסיה'.

בנעוול היה באותו הזמן המרכז של רשת ישיבות תומכי תמימים ברוסיה. שם היה הזאל, היו שלש כתות בזאל. וגם היה שם הכולל, בית המדרש לרבנים וכל גדולי החסידים היו שם.

תר"צ

הבריחה מנעוול

בקיץ שנת תר"צ קיבל זימון כתוב מהשלטונות לבוא לחקירה. כפי שסיפר: .. נודע לי שקוראים לי לבוא לאו. גה. פה. או [ההנהלה הפוליטית של המדינות המאוחדות] בווליקייה לוקי [- מקום הסמוך לנעוול].

מהפחד שיעצר שוב הוא נמלט. אז קיבל דרכון על שם "פבזנר" (שם משפחת הנעורים של אשתו הראשונה) על ידי החסיד ר' זלמן אידל זיסלין.

נראה שבזמן זה גם שהה מעט בוויטעבסק, כפי שתיאר הר' ישראל לזין את השפעתו של ר' חאָניע לאחר ששב מגלותו:

"באותו זמן [קיץ תר"צ] ברחו מנעוול; הרה"ח הר' אלחנן מאראזאוו, והרה"ג הרה"ח הרב ר' רפאל געאמאנאוויצער כהן ובאו שניהם לוויטעבסק.

תפלתו של הרה"ח ר' אלחנן מאראזאוו פעל עלינו, ונתן לנו כחות להשאיר ביהדות למרות הנסיונות וההעלמות והסתרים הכי חזקים.

הרה"ח ר' אלחנן מאראזאוו התוועד אתנו ג"כ. בכל התוועדות היו שניהם - הרה"ח ר' רפאל כהן והרה"ח ר' אלחנן מאראזאוו - מנגנים ניגונים. הרא"מ ניגן את העשרה ניגונים של אדמו"ר הזקן, כפי שלימדו כ"ק אדמו"ר הרש"ב בעצמו, והרה"ג ר' רפאל כהן ניגן ביחד אתו.

אמנם בתקופה הזאת הכל היה כבר תחת פחד תמיד⁷⁸.

תרצ"א

המעבר ללניגרד

בסביבות שנת תרצ"א בא ר' חאָניע ללניגרד וכאן הוא קובע את מגוריו.

בלניגרד הוא משמש כנציגו של הרבי הריי"צ, שיצא את רוסיה בשנת תרפ"ח, וכחוט המקשר בין הרבי לחסידיו.

בשנים אלו הוא המנהיג ומלמד חסידות של קבוצת 'תפארת בחורים' בעיר, קבוצה של צעירים יהודים המבקשים ללמוד תורה.

בשנות השלושים ראה משטר סטלין ביהדות איום על התפיסה הסובייטית והגביר את רדיפת היהודים. גם הרעב גבר מאוד והפך לבלתי אפשרי עבור משפחתו של ר' חאָניע.

במהלך שנים אלו מנסה הוא להשיג אשרות יציאה מהמדינה וכרטיסי נסיעה עבורו ועבור משפחתו.

הגירתו מרוסיה

כבר בשנת תרפ"ד מצינו את יחסו, השונה מהמקובל באותו זמן, של ר' חאָניע לשאלת ההגירה מרוסיה. כפי שכתב בזיכרונותיו החסיד ר' ישראל דזייקבאסן⁷⁹:

שאלתי אצל ידידנו ר' אלחנן דוב מרוזוב והשיב שיש מתמיהין עלי על אשר הנני מכין את עצמי לנסוע לארה"ב, אבל - אמר לי - ישראל, פאר! דא איז פאר אונז קיין ארט ניט. [סע! כאן אין זה מקום עבורנו]

שאלתי: ואם אשלח עבורו ניירות לארה"ב היתרצה לבוא לאמריקה? ואמר לי, שהיות שהוא כבר בן מ"ז שנה, הוא חושב שכבד יהי' לאיש בגיל כזה להסתדר במדינה חדשה ותנאי חיים חדשים ולשון זר שאינו מכירו. אמנם אם אשיג עבורו ניירות לנסוע

לארץ ישראל אזי יסע.

על השתלשלות העניינים ומאמציו של ר' חאָניע לצאת את ר' רוסיה מספר הרב שד"ב לזין בספר 'תולדות חב"ד ברוסיה הסוביטית'⁸⁰:

בו' אלול תרפ"ט, [לאחר ששב מסיביר] כותב [- ר' חאָניע, לארצות הברית] לר' ישראל דזייקבאסן:

הנני לבקשו להזכיר את ידידנו הרי"ח פייגין ש' אשר כתבתי אליו מכבר לריגא, וגם שניתי לכתוב עפ"י אדרסתו של כבודו עם רשימת שמות ב"ב ושנותיהם יחי' ע"ד קבלת תעודת מסע ותעודת רשיון הכניסה, והוא פקד עלי להזכירה עוד הפעם בבואו לשם [לארה"ב, באלול תרפ"ט], וקיימתי, אך לתוקף ויתר בטחון הנני מזכיר עוד הפעם. וארשום פה השמות והשנים. ואבקש להשתדל בזה בכל האפשרות.

וגם לבד הנ"ל צריך להשיג השתדלות (אולי ע"י הטארגפלאט 81 בעצמו) שיניחוני מפה לצאת, כי כמעט נכזבה האמונה לצאת מפה, לפי השמועה. ואבקש גם אותך ואת שאר הידידים יחיו להניח השתדלות על זה כי מצב אנשים כמוני איום ונורא. והנני מסגיר פה פ"נ לכ"ק אדמו"ר שליט"א ותיטיב למסור לידו ממש קודם ראש השנה.

ויזות לארה"ק קיבל, חלק מהמעות עבור הכרטיסים הושג, אך עדיין חסר סכום מסויים.

בכ"ה מנ"א תרצ"ד פורצת זעקה מקרבו באגרת:

אנא חוסו נא על נפשי ועל נפש עוללי, עד מתי אהיה מן הצועקים ואינם נענים, הוציאוני וחלצוני מן המיצר, כי עוד מעט וח"ו אבדנו, ואני זקנתי עיף ויגע ולא אוכל עוד לסבול את חוסר המזון ורדיפת הפרנסה בעבודת פרך ח"ו.

ובשנית בכ"ג מרחשוון תרצ"ה:

לו ידעת אתה עד כמה שהדבר נוגע ומוכרח. . . ולו היו בני חו"ל מרגישים ההכרח שלנו עד כמה הדברים נוגעים היו מיסדים קאמיטעטים [וועדות] למרבה בשביל הצ[ל] ות נפשות מזה. ואני תפלה לך ידידי ולכל מי שיוכל להיות בעזרתי נא אל תתעלמו בני גילי ממני ואח לצרה יולד.

הויזות כבר מוכנים ועומדים ביד יודא עבער יחי' וכלום חסר רק הכרטיס מסע... אך לא תחוסו על נפשי המתבקש לפניכם שתרחמו עלי ועל עוללי...

ידידך דובער

על הויזות המוכנות שאצל ה"ר יהודה עבער, ועל הכנתן בקיץ תרצ"ד ע"פ הוראת רבנו, קוראים אנו באגרת רבנו אל הראד"מ בתחלת קיץ תרצ"ד. האגרת הוכתבה אל המזכיר ה"ר חיים שי' ליברמן. האגרת עצמה לא הגיעה לידינו, אלא הפנקס שרשם בשעה שהכתיבו רבנו. סגנון האגרת עדיין אינו סופי וגם זה נכתב

ברמז - מאימת הצנזורה - ובה נאמר (אג"ק חי"א ד'שלו):

שאלתו בנדון היכן [להגיש הניירות], בודאי במקום זלמן או בהסמוך כבד מכאן לומר בכל אופן ע"י מוסקבא. ושאלה להיכן לבד הכרטיס מסע שעל א' הנה השאלה בא"י מה התכלית, דעתי שטוב יותר למקום הרא"ח [אלטהויז בריגא]. ובדבר ויזות יכתוב לי השמות וב"ב ושנותיהם.

אנ"ש בארה"ב השתדלו להשיג את המעות לכרטיסי המסע. אך זה לא הספיק אלא לכרטיס אחד, ועל הכרטיסים לשאר בני ביתו השתדל הראד"מ בעצמו להשיג מכמה מקורות, שעל כך מספר באגרת ב' אייר תרצ"ה (בחתימת "המשרת"):

הייתי אצל רש"ז ש"ס קודם נסיעתו [-מרוסיא לארה"ק באביב תרצ"ה] וגם נכנסתי לדודו הגיר [- הגביר יוסף רוזין] ודבר עמדי טובות והבטיח לי בעזרה לי ולבני מ"מ יחי'...

כן קבלתי מכתב מהרב יעקובסאן, אשר תיכף אחר החה"פ ישלח להענדיל עבור אחד מאתנו על שיק [- שיפסקארטע] אחד... סוף דבר הנני דופק ושוקד על דלתות פתחי נדיבים לקבץ עזרה שיספיק על חמשה נפשות ביתי.

מסתבר שהמעות נאספו והכרטיס נקנה ושע"ז מרמז בגלויה מאור לה' במדבר צ"ה: תודה רבה לכבודו בעד פעולתו הטובה ובעד בשורתו הטובה. יתן השי"ת ונזכה כולנו לעלות ולראות כאשר מקוים ומצפים.

אך מכל זאת לא יצא דבר. הוא נשאר בלנינגרד עד אמצע חורף תרח"צ, שאז נאסר ועקבותיו לא נודעו, הי"ד."

המגורים בלנינגרד

תאור אותנטי של המצב הקשה והרעב בלנינגרד והאווירה החסידית בביתו של ר' חאָניע נותן שוב ר' ישראל לוי⁸²:

ביום ששי כשהלכתי לטבול במקוה, נגש אלי הבחור התמים המופלג בעבודת החסידות ובפרט בעבודת התפילה, שמואל מורוזוב הנקרא "מוליע" בנו של הרה"ח ר' אלחנן מורוזוב, ואמר לי בזה"ל: האבא ביקש שתאכל אצלינו בשבת, רק שתקנה לחם בשבילך ותביא אלינו ערב שבת. ובלעניגראד היה יותר קל להשיג לחם, כי עמדה קבוצה ומכרה את המנות לחם שקיבלו (כי הם אכלו בהמסעדה של מקום עבודתם).

שמחתי מאד שאזכה לשבות אצל הרה"ח ר' אלחנן מורוזוב ביחד עם הבנים שלו, כי היה יקר אצלי מאד אפילו רק לראותו, וגם בניו היו חביבים עלי (הוא זר בחדר קטן בשכונת להרה"ח ר' יצחק ראסקין). קניתי לחם, והבאתי.

אחר קבלת שבת קרא אותי הבחור הת' "מוליע" מורוזוב ללכת לאכול סעודת שבת.

כשנכנסתי לחדר התפעלתי, ראיתי מנין אורחים כמוני, שאת כולם הזמינו אל סעודת שבת בזמן רעב כזה, אנשים שהיה אסור להם להמצא בלעניגראד. התיישבנו בדוחק גדול כי החדר היה קטן, אבל הסעודה היתה נחמדה. לשבת עם חאָניע ומשפחתו בסעודת שבת, זו היתה חוויה עולמית.

ר' חאָניע ובניו (ואולי גם משפחת ראסקין) עבדו טריקו, שמקודם עושים מהמכונה עיגולים גדולים של סחורה טוויה, ואח"כ מסדרים אותם וחותכים לחתיכות לפי המדות. ולקחו את העיגולים הגדולים ופשטו אותם על הרצפה, וזה היה הכרים והכסתות שלנו שעל זה ישננו. אבל זה היה מסירת נפש ממש - אם מישהו מהמשלה היה מרגיש בנו ח"ו וחי"ו. ככה ביליתי כחודש ימים בלעניגראד.

מתיאור זה גם למדנו על אופן התפרנסותו של ר' חאָניע בשנים אלו.

תמונתו של ר' חאניע בשנים אלו

נסיעה לרוסטוב

בב' ניסן באותו שנה, יום פטירתו של אדמו"ר הרש"ב נוסע ר' חאָניע לרוסטוב. הרבי הריי"צ כתב לו על כך:

יישר כח ותודה פנימי מנקודת הלב בעד הנסיעה, ה' יתברך יעזור שכל התפלות יתקבלו והברכות יקוימו בפועל ממש⁸³.

תרצ"ה

גם בשנים אלו על אף הקשיים הרבים, ואף לאחר שיצא הרבי את רוסיה לא נס ליחו של ר' חאָניע ואנו מוצאים אותו מראשי המתוועדים. ומובאות כאן דוגמאות אחדות.

פורים

וכך מסופר בספר 'זכרונותי'⁸⁴:

בפורים תרצ"ה היתה התוועדות בביתנו של הרה"ג הרה"ח ר' זלמן קורניצער. הרה"ח ר' אלחנן מרוזוב התוועד ודיבר. ההתוועדות היה מוחין ולב, ובעומק.

באמצע ההתוועדות שאל אותי ר' אלחנן: חסיד של מי אתה? התביישתי, ובפרט שאני יודע את עצמי, ולפני קהל קדוש כזה, ושתקתי. אז הוא שאל את שלמה מטוסוב: חסיד של מי אתה? ושלמה ענה: של הרבי. שאל אותו ר' אלחנן: ראית אותו (את הרבי)? ושלמה ענה: לא. ואמר הרא"מ: הנה זה כוחו של הרבי, שאף מי שלא ראה אותו הוא חסיד שלו עד מסנ"פ.

ושר הרא"מ: אבינו מלכנו וכו'. והסביר הרא"מ: וזהו ויהי אומן את הדסה, הדסה זה מסירות נפש, ואומן לשון אומנות ורגילות, הרבי מאמן ומרגיל את חסידיו עם כח המסירות נפש. ככה התוועדו באופן נפלא.

י"ב תמוז

י"ב תמוז - יום הולדתו של הרבי ויום שחרורו ממאסרו:

כך תיאר ה"ר שניאור זלמן בוטמן בשנת תרצ"ה.. הי' גם המנין אצלי וב"ה בכל שבת עשינו קידוש גם י"ב תמוז שנה ההיא הי' בשבת ובא למאסקווע אורח חשוב הרב ר' אלחנן מארוזוב ז"ל, והי' שבת אצלי, ובאו הרבה מטבור העיר מוסקאווע כי דירתי הי' בסוף העיר ובאו ברגל איזה שעות עד אשר הגיעו לדירתי והי' התוועדות גדולה, יא גיווען צייטען וכו'⁸⁵.

משפחתו המורחבת

במהלך שנים אלו ראה ר' חאָניע בהרחבת משפחתו עם לידתם של נכדיו ונכדותיו, בנים לבניו ולבנותיו.

תרח"צ

מעצרו השני

משנת תרצ"ד ואילך התרבו הרדיפות נגד שומרי תורה ומצוות בכלל ובמיוחד נגד אנשי חב"ד בכל רחבי המדינה. ומשנת תרצ"ה התרבו עונשי המאסר ושליחה לסיביר. המאסרים היו המוניים. בשעה מסוימת בלילה היו מופיעים אנשי המשטרה החשאית בביתם של 10-20 חסידי חב"ד וכולם נאסרו יחד בכדי שלא תהיה שהות לברוח. בלניגרד התחילו המאסרים של אנשי חב"ד באלול תרצ"ז ונמשכו עד סוף החורף. על מעקב השלטונות אחר ביתו וגם על ההצעה לברוח מספר עד ראייה הרב נחום שמרי'ה ששונקין⁸⁶:

"החיים בתנאי המחותרת הלכו וקשו. אנשים מסוימים גילו באוזנינו כי כל האברכים והבחורים שלנו רשומים אצלם וקרוב הדבר כי יאסרו את כולנו.

החלטתי כי הגיע הזמן לעזוב את לניגרד. ביקרתי בבית של ר' יצחק רסקין, שם התגורר גם הרה"ח המצוין ר' אלחנן מרוזוב, והזהרתי אותם מפני הסכנה של המשך התגוררותנו כאן, ובפרט בדירה זו, לאחר שהבחנתי באיש מסוים העומד לו בצד, ומתבונן בלי הרף מי הם האנשים המבקרים בבית הזה. הדגשתי להם כי הולך הנני לקנות כרטיס נסיעה למוסקבה, והצעתי לקנות כרטיס גם עבורם, בכדי לעזוב את העיר מבעוד מועד.

תשובתו של חנן היתה כי כבר הוגלה פעם וחזר ממקום גלותו שבור ורצוף וכוחותיו אינם עומדים לו לקחת שוב את מקל הנדודים לידי ולהיות נע ונד"

בתחילת חודש אדר א' נעצר ר' חאָניע יחד עם קבוצה של חסידים בעיר ובהם בנו שמואל שהיה אברך צעיר לאחר חתונתו, ולאחר למעלה מחודשיים של מעצר חקירות ועינויים, כולל עינויו של בנו לנגד עיניו, בשבת ח' ניסן, בהיותו בן 60 שנה, נרצח על קידוש ה'. הי"ד.

על המצבה נכתב:

בשטח זה נטמנו

הרה"ח הרה"ת ר' אלחנן דובער ע"ה הי"ד

בן ר' צבי הירש אריה לייב ע"ה

ומרת רחל לאה ע"ה

מאראזאוו

שימש בקודש כמזכירם הראשי של

כ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלום דובער נ"ע

ושל בנו ממלא מקומו כ"ק אדמו"ר מוהר"ר יוסף יצחק נ"ע

עמד לימינם בחיזוק התורה והיהדות

ומסר את נפשו עקה"ש בפועל ממש

להדריך את אנ"ש ועוד יהודים בדרכי התורה והיהדות

והחסידות

ורבים השיב מעון

נרצח עבור מעשיו בהחזקת היהדות

בש"ק פ' מצורע ח' ניסן ה'תרח"ץ

ובנו הרה"ח הרה"ת עובד אלוקים ר' שמואל ע"ה הי"ד

שגם הוא מסר את נפשו עקה"ש בפועל ממש ונרצח בפני אביו

תנצב"ה

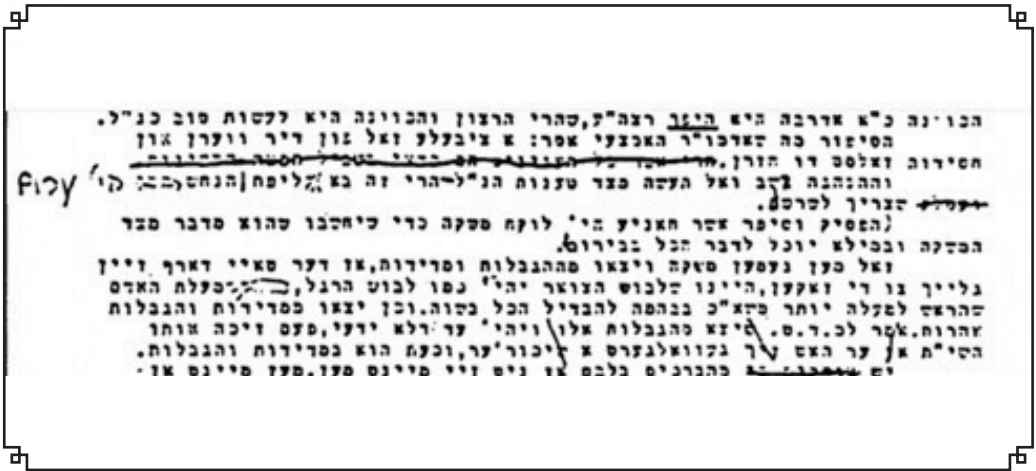
המצבה שהוקמה, בשנת תשע"ג, ע"י השליח לפטרבורג ר' יפח אברמוב, בשטח הסמוך לפטרבורג, בו על פי הרישומים והמפות, נקבר ר' חאָניע יחד עם בנו וחסידים נוספים שנרצחו על קידוש ה'.

Shlomo & Tlka

דמותו של ר' חָאָנִיעַ חקוקה בדברי ימי החסידים ובספריהם של רבותינו נשיאינו. מכתביו של ר' חָאָנִיעַ משמשים כמקור אמין ומדויק להבנת דברי הימים והאירועים בשנים בהם פעל בשרותם של נשיאינו.

גם בדורנו חזר כ"ק אדמו"ר מס' פעמים מאמרותיו של ר' חָאָנִיעַ. נפלא הדבר שהרבי מכנהו בפשטות חָאָנִיעַ או ר' חָאָנִיעַ עובדה המלמדת על קרבתו העצומה כמו גם על זכרו אצל החסידים:

צילום הגהותיו של הרבי לפורים תשח"י. "הפסיק וסיפר אשר חאניע היה..."

באחת ההתוועדויות הי' נוכח יהודי שהי' משתתף בתחרויות במשחקי "שאח", שהתחיל להתקרב ליהדות, ואמר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאם מקבל על עצמו להמשיך ולהוסיף בעניני יהדות, אזי יברכו שיצליח בהמשחקים, וסיפר:

בנערותו שיחק פעם כ"ק מו"ח אדמו"ר עם הרה"ח ר' אלחנן דוב וכשהבחין בהם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, התערב במשחקם, והציע להם סברות איך להמשיך הילוחם בהמשחק, וביאר תוכן הדברים בעבודת ה'.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) אצל כ"ק אדנ"ע הי' זה באופן דמלמעלה למטה, שמפרטי הענינים בעבודה הרוחנית הבין וידע פרטי הענינים בהמשחק בגשמיות. אצלכם - שיהי' לכל הפחות באופן דמלמטה למעלה, להעלות את עניני העולם ולעשותם כלים לאלקות⁸⁷.

הרבי הרי"צ בעת משחק 'שאח' עם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

בכמה הזדמנויות סיפר הרבי:

שאלו פעם אצל החסיד ר' אלחנן מרוזוב, ממי הוא אווז יותר, מהרבי או ממושה רבינו? והשיב, שאווז יותר מהרבי, כי, לולי האמונה ברבי, לא היתה אצלו גם האמונה במושה רבינו.⁸⁸

ובהתוועדות של חג הפורים: (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק, ואמר בבת-שחוק): מספרים שחאניע מרוזוב הי' אומר שבפורים, לאחרי שלוקח כוסית משקה, ביכלתו לומר הכל... והשומע לא יתרעם עליו ("ער וועט ניט האָבן קיין פּאַרריבל אויף אים"), כיון שיוכל לתרץ שהי' שיכור...⁸⁹

בזמן מלחמת ההתשה, לאחר מלחמת ששת הימים, נהרג על קידוש ה' בעת מילוי תפקידו נכדו של ר' חאניע הק' אברהם דוד בן ר' פנחס בנו של ר' חאניע. הרבי ציין זאת בהתוועדות, בקול חנוק מבכי:

וכאן המקום להזכיר את נכדו של חאניע מרוזוב, שמסר נפשו על קידוש השם (לאחרי הנסים והנפלאות שאירעו אצלו לפני זה) ובודאי שהשם יקום דמו, "און דער אויבערשטער וועט אים באזארגן וואו ער איז" [וה' ידאג לו במקום שבו נמצא],

Shlomo & Tlka

כאמור, ש"יבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם,
ויזכה לחיי העולם הבא... והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים
את ה' אלקיך"90.

יציאת משפחתו מעמק הבכא

בשנת תש"ז הצליחו בני ביתו של ר' חאָניע רעייתו, בניו ובנותיו לצאת את רוסיה יחד עם בני משפחותיהם. בנותיו עלו לארה"ק ורעייתו ובניו הגיעו לארצות הברית לחצר הרבי.

בניו של ר' חאָניע בחתונת סב החתן הרב משה מרוזוב, אד"ש תשי"ד, ברוקלין נ.י.
מימין לשמאל: הרב שלום, החתן, הרב דוד לייב והרב מענדל שי'.

מקורות והערות

- 1 זיכרונות שכתב בנו הגדול. עוד כמה פרטים מהבא לקמן שולבו מזיכרונותיו.
- 2 פרוטוקול החקירה. תורגם בחוברת זו, לעיל.
- 3 סקירה שכתב. נדפסה בספר התולדות אדמו"ר מוהריי"צ חלק ג עמ' 363 ואילך.
- 4 ספר השיחות תרפ"ט. ליל ב' דחג הסוכות תרפ"ט, עמ' 32. מצוטט להלן בשנת תרפ"ט. כמה מהמקורות הבאים לקמן נלקטו בספר 'אוצר החסידים - בברית המועצות ו בפולין' לר"י אשכנזי.
- 5 ליקוטי דיבורים [המתורגם] חלק א' עמ' 63. ספר השיחות - תרפ"ט עמ' 32. ועוד.
- 6 'תולדות התמימים' שכתב החסיד ר' משה רזנבלום בשנת תר"ע לערך. נדפס בספר 'דברי ימי התמימים' עמ' 71. הנכתב בחצאי ריבוע מאת העורך ר' יהושע מונדשיין. וראה גם באג"ק מוהריי"צ ח"א עמ' א. הישיבה בזעמבין נחשבה לסניף המרכזי של הישיבה.
- 7 זיכרונות בתו של ר' חָאָנִיע, רחל בלכמן: 'סיפורן של האחיות מרוזוב'. תורגם ע"י נכדו דוד עתיד.
- 8 'דברי ימי התמימים' עמ' 525. וכן צילומים נוספים המתפרסמים בחוברת נלקחו מהספר.
- 9 'תולדות התמימים' שכתב החסיד ר' משה רזנבלום בשנת תר"ע לערך. נדפס בספר 'דברי ימי התמימים' עמ' 127. הנכתב בחצאי ריבוע מאת העורך ר' יהושע מונדשיין.
- 10 אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אגרת תשעט.
- 11 ספר 'זיכרון לבני ישראל' פרק ג.
- 12 רשימה יום ה', ו' מר חשוון, תרס"ג - ספר המאמרים תרס"ג חלק ב עמ' שצ"ג.
- 13 ספר השיחות תרפ"ג י"ט כסלו תרפ"ג. מתורגם.
- 14 ראה אג"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת תתנד (תרס"ד) ואגרת תתפג (תרס"ה).
- 15 אג"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת תתנט ואגרת תתפג.
- 16 אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ, תענית אסתר ס"ה. עמ' כג.
- 17 פורסם בתשורה חייקין תשס"ה.
- 18 ש"פ במדבר ת"ש בסעודת היום.
- 19 ספר 'זיכרון לבני ישראל', פרק ג.
- 20 אג"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת קעח.
- 21 כנראה עד שנת תער"ב לערך שאז החליפו המשפיע הידוע ר' שילם.
- 22 משמו של הרב החסיד יוסף משה מרוזוב בנו של ר' חָאָנִיע וסבו של החתן.

Shlomo & Elka

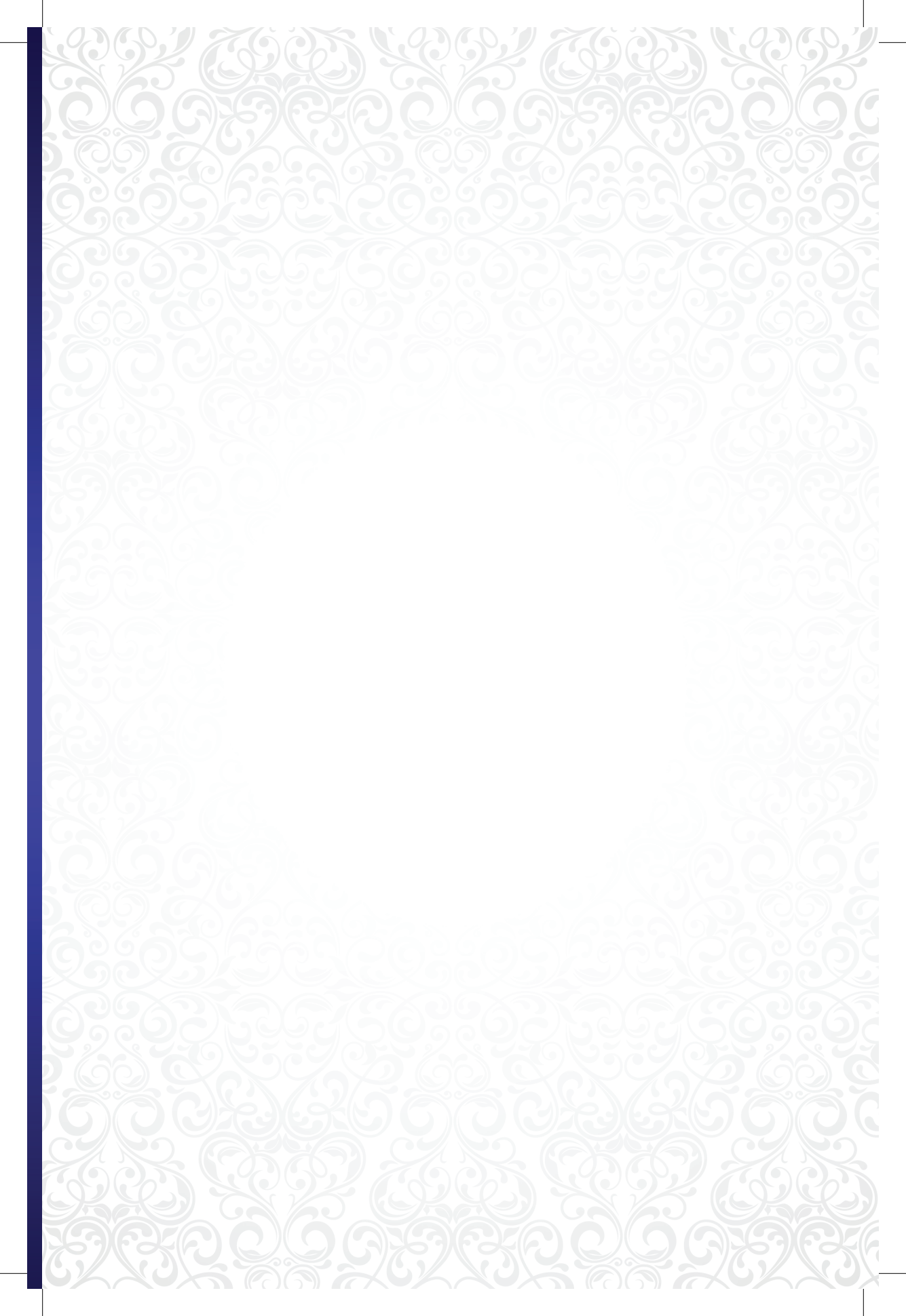
- 23 זיכרונות בתו של ר' חָאָנִיעַ: 'סיפורן של האחיות מרוזוב'. תורגם ע"י נכדו דוד עתיד.
- 24 'רשימות היומן' עמ' קעד משלהי תשרי תרצ"א.
- 25 השערת העורך באג"ק אדמו"ר מוהרש"ב אגרת תקכז.
- 26 המופלג ומפורסם או המופלא ומפורסם וכיו"ב.
- 27 אג"ק אדמור הרש"ב אגרת תקכז. כאן נפתחו חלק מהראשי תיבות. צילום הכתי"ק מתשורה חייקין תשס"ה.
- 28 אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב. אגרת רצב. מכ"ג שבא תרע"א.
- 29 רשימות הרב"ש עמ' צ"א.
- 30 בין השנים תרע"ב לתרע"ו - לפי הערת העורך באג"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת שפ"ז.
- 31 אג"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת שפ"ז. וראה גם בספר 'זכרון לבני ישראל' פעם התעסק בטוויית טליתים כשרים, שעשה בית חרושת לזה. ר' יעקב לנדא כותב לרבי (שוה"ג לאג"ק כ"ק אדמו"ר אגרות תשל"ב עמ' רצט) .. הטלית הראשונה שלי שישנה עוד תחת ידי.. הפסים שלו היו כדוגמת אלה שהיה מייצר הר"ר אלחנן מרוזוב ז"ל, כפי שהיה נהוג בליובאוויטש.
- 32 אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב אגרת רי. אגרת תד. רשימות הרב"ש עמ' פה.
- 33 ראה בספר 'תורת אמת'.
- 34 רשימות הרב"ש עמ' צז.
- 35 אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב אגרת תכ"ח.
- 36 זיכרונות בתו של ר' חָאָנִיעַ: 'סיפורן של האחיות מרוזוב'.
- 37 ראה לקמן.
- 38 אג"ק אדמו"ר הרי"צ אגרת תתקנח. אגרת תתנו. אגרת א' צד.
- 39 לשמע אוזן עמ' קיט.
- 40 רשימות הרב"ש עמ' צ.
- 41 סקירה שכתב. נדפסה בספר התולדות אדמו"ר מוהרי"צ חלק ג עמ' 363 ואילך.
- 42 הם נשרפו בשריפה שפרצה בקיץ תרע"ז. - זכרון לבני ישראל פרק יב. הסיבה מדוע לא העתיק את מגוריו לרוסטוב אל הרבי, לדברי משפחתו כיון שבאותה שעה כבר לא ניתן היה להגיע עם ב"ב אל הרבי בבטחה בשל מצב המלחמה.
- 43 זכרון לבני ישראל שם.
- 44 אג"ק אגרת תתנו.

שיחות קודש תשל"א סעודת ליל שמיני עצרת.	45
זיכרון לבני ישראל פרק יג.	46
נדפסו בחוברת 'מבית הגנזים' אשר בספריית אגודת חסידי חב"ד בעריכת הרב שו"ב לוין.	47
הדבר נרשם לאחר הסתלקותו של הרבי בב' ניסן תר"פ.	48
אג"ק אדמו"ר הרייץ אגרת פז.	49
ספר השיחות תרפ"ב ליל שמחת תורה תרפ"ב עמ' 28. בתרגום חפשי.	50
זכרונות בנו ר' מענדל שי' מרוזוב.	51
אג"ק אדמו"ר הריי"צ אגרת ג' תשס ועוד	52
אגרת רנח, אגרת ה'קנה.	53
אגרת ד'תרנ"ה וכהנה רבות	54
אגרת ה'צד.	55
אגרת ה'קב	56
אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ חלק ב' עמ' ס"ח. יומן אדר א' תרפ"ז נדפס בספר השיחות תרפ"ז עמ' 128.	57
אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ אגרת ה'עה.	58
אגרת שמו.	59
ספר השיחות תר"פ-תרפ"ז עמ' 274.	60
אג"ק אדמו"ר הריי"צ מיום ד' אייר תרפ"ג.	61
תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית עמ' ל"ד.	62
מבוא לספר השיחות תר"פ-תרפ"ז ועוד	63
אג"ק אדמו"ר הריי"צ, אגרת שמו, ועוד.	64
תשורה אלטיין תשע"ג. תודתנו להרה"ח ר' יעקב לייב אלטיין על עזרתו.	65
ספר השיחות תרפ"ז עמ' 128.	66
אג"ק אדמו"ר הריי"צ אדר תרפ"ז.	67
בכל הבא לקמן ראה תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית עמ' צח והלאה.	68

Shlomo & Elka

- 69 חלק מקטע זה נמסר לנו ע"י הרה"ת ר' אהרן לייב ראסקין מותוך ספר "הרייף" -
מכתבי הרב יחזקאל פייגין הי"ד שנמצא בשלבי העריכה. ותודתנו נתונה לו.
- 70 זיכרונות בתו של ר' חאָניע: 'סיפורן של האחיות מרוזוב'. תורגם ע"י נכדו דוד עתיד.
- 71 זיכרון לבני ישראל עמ' קכו הערה ריח, ועוד.
- 72 נדפס בתשורה חייקין תשס"ה.
- 73 אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ חלק ב עמ' סח.
- 74 נפטרה ג' טבת תרצ"ב.
- 75 ב"ר זבולון. נפטר י"ד מנ"א תרצ"א.
- 76 מתחילה גרו בוואטערבערי, קאנעטיקוט, ולאח"ז עברו לברוקלין, ניו יארק.
- 77 ספר השיחות תרפ"ט. ליל ב' דחג הסוכות תרפ"ט, עמ' 32. מתורגם ומתומצת.
- 78 בספרו: זכרונותי פרק יו"ד.
- 79 זכרון לבני ישראל פרק כ.
- 80 מכאן ואילך הועתק (חלקית) מהספר: פרק קי"ב.
- 81 לכאורה פירושו: כרטיס לאוניה שקונים בחנות ממשלתית (הרה"ת ר' אהרן לייב
ראסקין). ולע"ע לא הוברר הכוונה במכתב.
- 82 זכרונתיי. פרק כ.
- 83 אג"ק אדמו"ר הריי"צ אגרת ד'שלו.
- 84 פרק כד, פה נערך מעט בקיצור.
- 85 תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית עמ' רי"א.
- 86 "זכרונתיי" עמ' 208 ואילך, נעתק בספר תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית פרק מז.
- 87 תורת מנחם ה - תשי"ב - חלק שני עמ' קפב שיחת ש"פ שמיני ה'תשי"ב.
- 88 תורת מנחם תשי"ג שיחת יום ב' דחג השבועות ה'תשי"ג. תורת מנחם ה'שי"ת ש"פ
תרומה, פ' זכור.
- 89 תורת מנחם חלק כב - שנת תשח"י - חלק שני שיחת חג הפורים ה'תשח"י עמ' 163.
ועוד.
- 90 שיחת ש"פ פנחס, י"ד תמוז ה'תשכ"ז.

תחנות חייו של החסיד ר' אלחנן דוב מרוזוב

Shlomo
& Elka

לזכות
החתן שלמה יהודה
והכלה אלקה שיחיו
מרוזב

לבנין עדי עד
על יסודי התורה והמצוה
בחיים מאושרים בכל

הן הן על השתתפותכם בשמחתנו